ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము. ౧౬. { ప్రభవనామసంవత్సరము / జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. } సంచిక ౩.

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి—శృంగారశాకుంతలము.

—→ చేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు, ఎం.ఏ., ఎల్.టి. ←—

— విజయనగరరాజ్య క్షీణదశ —

నారాయణకవియేలిక యగుపూసపాటి బసవరాజునుగుఱించి వ్రాయునపుడు విజయనగరరాజ్య మెట్లు సంగమవంశపు కడగొట్టురాజుల యసమర్థతచేత క్షీణదశకు వచ్చినదో తెలియఁబఱచితిని. ఆకట్టకడపటిరా జగువిరూపాక్షరాయలు స్త్రీలోలుఁడై, మద్యపానవివశుఁడై రాజకార్యములను దన మంత్రిసేనానుల కొప్పగించి స్వైరవిహారుఁడై యుండెను. ఇట్టియరాజకస్థితిఁ జూచి ప్రాతశత్రువు లైనగజపతులును గ్రొత్తశత్రువు లైనబహామినితురుష్కులును దూర్పునుండియు, నుత్తరదిశనుండియు రాజ్యమును ముట్టడించిరి. సామంతరాజు లందఱు రాజ్యమునకుఁ గలుగఁబోయెడి విప్లవమునకు భీతిల్లుచు రాజ్యమందలి మహాసేనాని యగు సాళువనరసింహరాయలకు సహాయపడిరి.

— సాళువనరసింహరాయలు —

అదివఱకే పరరాజభీకరుఁడై యున్న నరసింహరాయ లితరసామంతులసాయము బొంది శత్రువులను బాఱఁదోలెను. బోనగిరి, చెంచి, ఉదయగిరి, పెనుగొండ మున్నగుదుర్గములనుండి పగతుఱ వేఁటాడి విజయనగరరాజ్యము శిథిలము కాకుండఁ గాపాడెను. సంగమవంశము నిస్సంతతి యగుటచేతనో, లేక రాజ్యరక్షణకర్త యని సామంతప్రభువులంద ఱేకగ్రీవముగా వీనిని విశ్వసించుటచేతనో, యీమహానీయుఁడు క్రీ.శ. 1487 విజయనగరరాజ్యసింహాసన మెక్కి సాళువవంశమునకుఁ బ్రథమపురుషుఁ డయ్యెను.

— సాళువవంశము —

సాళువవంశము చంద్రవంశము. ప్రథమమున గుండరాజు ; అతనికొడుకు లార్గురిలో సాళువ మంగరాజు గొప్పపేరు ప్రతిష్ఠలఁ బొంది దక్షిణాసురితాను నెదిరించి సంపరాయనికి రాజ్యము నిల్పియు, శ్రీరంగనాయకులకు

నలువదివేలమాడ లుమ్మడి యొసంగియు, మధురాసురతాను నోడించి సాళువబిరుదమునొందియు, నిట్టి మహాపరాక్రమాటోపములగు కార్యములు సేసి విజయనగరరాజ్యచరిత్రలో వాసిగాంచెను. మంగరాజునకు నార్గురు కొడుకులు. అందులో గౌతరాజునకుఁ బుట్టిన నలుగురుపుత్త్రులలో నగ్రజుఁ డగు గుండ్రాజునకుఁ దిమ్మరాజనియు, నరసింహరాజనియు నిద్దఱు కుమారులు. ఈనరసింహరాయలే కులక్రమాగత మైనసేనానివై విజయనగరరాజ్యమును గాపాడి తుట్టతుదకు సింహాసనము గూడ నెక్కెను.

ఈతనికాలముననే పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁ డనెడి యొకగొప్పయాంధ్ర కవీశ్వరుఁ డుండెను. అతఁడు తా వ్రాసిన గ్రంథములలో "జైమినిభారతము" నీసార్వభౌమున కంకిత మొనర్చెను.

కవివంశము :—పిల్లలమఱ్ఱి యనుగ్రామము గుంటూరుజిల్లాలో, తెనాలితాలూకాలో నున్నది. ఇప్పు డీకాలమునం దున్న పిల్లలమఱ్ఱివారి కుటుంబము లన్నియు వెలనాటిశాఖలోఁ జేరినవి. పినవీరభద్రకవి నియోగి యని మ. రా. రా. శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు మున్నగువారు వ్రాసియున్నారు. ఇప్పటికాలపు నియోగివైదికభేదములఁబట్టి యీనిర్ణయముఁ జేయుచుండుట చరిత్రముల యథార్థతకు విరుద్ధ మని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. సుమారు రెండుమూఁడుశతాబ్దములక్రిందటివఱకిట్టిభేదము లే దనియు, ప్రాయశః యింత ప్రబలముగా నైనను లేదనియు, చరిత్రవిమర్శకుల యభిప్రాయ మని నొక్కి చెప్పవచ్చును. ఒకటేకుటుంబమునందుఁ గొందఱు వైదికసాంప్రదాయమున నుండుటయుఁ గొందఱు లౌకికవృత్తులలో మెలంగుటయుఁ దటస్థించుచుండెను. బహుశః యిప్పటికాలమువలెఁ గాక సంబంధబాంధవ్యములు గూడ నుండి యుండవచ్చును. కనుక యానాఁటికవులు నియోగులే గాని వైదికులు కా రని చెప్పుట నప్పటికి లేనిభేదము నారోపించుట యని యుచితజ్ఞులయభిప్రాయము.

పినవీరభద్రునివంశము పండితవంశము. కవివ్రాఁతలఁబట్టి చూచినఁ దనకుఁ బూర్వమే తనవంశము ప్రసిద్ధినొంది యుండె నని తోఁచుచున్నది.

క. తాతయుఁ దండ్రియు నగ్ర, భ్రాతయు నుం దాను భువనభాసురకృతిని
ర్మాతలు పిల్లలమఱ్ఱిని, ఖ్యాతునిఁ బినవీరుఁ బోలఁ గలరే సుకవుల్.

సీ. అమృతాంశుమండలంబాలవాలముగాఁగ మొలచెనొక్కటిజగన్మోహనముగఁ
జిగిరించె విలయసింధుగతకైతవడింభశయనీయవరపలాశములతోఁడఁ
బితృదేవతలకు నంచితసత్రశాలలై చెట్టుగొట్టను గయాక్షేత్రసీమ
నిలువనీడయ్యె నిందీవరప్రియకళాకోటీరునకు భోగికుండలునకు
మఱ్ఱిమాత్రంబె పిల్లలమఱ్ఱి పేరు, పేరువాలెఁగాదు శారదాపీఠకంబు
వారిలోపలఁ బినవీరువాక్యసరణి, సరసులకు నెన్నఁ గర్ణరసాయనంబు.

(జైమినిభారతము.)

వీరిది కాశ్యపసగోత్రము. తండ్రిపేరు గాదయ్య; తల్లిపేరు నాగమాంబ. పినవీరున కన్నగారొకరుండెను. ఇవి యింతవఱకు, పినవీరభద్రుని గ్రంథములనుండి తెలిసినవిషయములు.

ఈవంశస్థుఁడ నని చెప్పికొన్న మఱియొకకవి పెనుమళ్ళ సోమనామాత్యుఁడు తాను వ్రాసిన 'సీమంతినీపరిణయ' మందు పినవీరభద్రునిగుఱించియుఁ దద్వంశమునుగుఱించియుఁ జాల విలువనైన యంశములను వ్రాసియున్నాఁడు. తన్మూలముగా నీమహాకవినిగుఱించి యెక్కుడు సంగతులను దెలిసికొనఁగలుగుచున్నాము.

గాదయ్యనాగమాంబలకుఁ జాలకాలము సంతానము లేకపోవుటచే దక్షిణమున నున్నయొకశైలగుహలోఁ దపస్సు చేయుచున్న భారతీతీర్థులనెడు యతివరు నుపాసించి యాతనివలన మంత్రోపదేశము నొంది యిద్దఱుకవల పుత్రులఁ గనిరి. వారిలోఁ బెద్దవాఁడు పెదవీరభద్రుఁడు, చిన్నవాఁడు పినవీరభద్రుఁడు. పినవీరభద్రుఁడు పుట్టుకలోనె యొకజడ ధరియించెనట! కాలక్రమమున వీరిద్దఱుఁ బెద్దవారైరి. పెదవీరభద్రుఁడు రాజ్యకార్యదక్షుఁడై కర్ణాటకరాజులకొలువునకుఁ బోయి డెబ్బదివేలసామంతులకు నధికారియై మంత్రివరేణ్యులచే నుతినొంది గొప్పయశస్సు గాంచెను.

రెండవవాఁ డగు పినవీరభద్రుఁడు వీరేశ్వరునియవతారమే యనఁదగినట్లు సకలశాస్త్రంబుల నభ్యసించి కాళిదాసాదిమహాకవులవలెఁ గావ్యరచనఁ జేయఁగల సమర్థుఁ డయ్యె.

పినవీరభద్రున కిద్దఱుపుత్రులు గలిగిరి. (1) వీరన్న (2) మల్లేశ్వరుఁడు. మల్లేశ్వరుఁడు కటకపురిరాజుల, అనఁగా గజపతుల యాస్థానమున నుద్యోగియై తనకార్యదక్షతాఘనతఁ జూపించి యారాజుచేఁ బెనుమళ్ళగ్రామమును బహుమానముగా నొంది యాగ్రామమున నివాస మేర్పఱుచుకొనెను. ఆకారణమునఁ బిల్లలమఱ్ఱి యనునింటిపేరు వోయి పెనుమళ్ళ యని యింటిపేరు వచ్చినది. మల్లేశ్వరున కిద్దఱుకొడుకులు—వీరన్న, సోమేశ్వరుఁడు. వారిలో వీరన్నకు సర్వన్న యనుసుతుఁడును, అసర్వన్నకు పెద్దాంబయందు నలుగురు

కుమాళ్లను గలిగిరి. i పెదబసవయ్య, ii చినబసవయ్య, iii ఉమ్మన్న, iv తిమ్మన్న. ఈనలుగురిలో సోమనామాత్యునకు* భావమ్మయందు నరసన్న గలిగెను. ఆనరసన్న వెంకాంబను వివాహమాడెను.

పైఁ జెప్పిన సోమనామాత్యుఁడు మాధవవర్మసంతతివాఁడైన పూసపాటి తమ్మిరాజునొద్ద మంత్రియై యొకనవ్యకావ్యము రచియింపఁ గౌతుకంబు గలిగి శ్రీశైలనివాస భ్రమరాంబాసమేత మల్లేశ్వరకృపాపాత్రుఁడై, సీమంతినీకల్యాణమును రచియించి తత్స్వామివారి కంకితము చేసెను.†

సోమనామాత్యుఁడు చెప్పినయీగాథ యంతయుఁ జిత్రముగానే యున్నది గాని యొకగొప్పసంశయము గలుగుచున్నది. ఈకవి పినవీరభద్రుని పుత్రపౌత్రసంతతిలోనివాఁడైనయెడల పినవీరభద్రునిగోత్రము కాశ్యపసగోత్రమును, ఈకవిగోత్రము భారద్వాజసగోత్రము నగుట యెట్లు తటస్థించును? కావున నీవంశావళిలో నెక్కడనో గొంచెము పొరపా టుండవచ్చును. మొత్తముమీఁద సోమనామాత్యుని సత్యోక్తిని గాని, అతనివంశగౌరవమును గాని సందేహింపనక్కఱలేదు. మనపుణ్యవశమున పినవీరనసంతతిక్రమమును జెప్పి వీనులవిం దొనరించినందున కితనికులగౌరవాభిలషితమున నొకించుక గ్రించు లున్నను నరకుగొనక మగసంతతిలోనివాఁడు కాకపోయినను ఆఁడుసంతతిలో నైనను శేరి యుండు ననియే తలంచెదను. సోమనామాత్యునివలనఁ దెలిసిన ముఖ్యవిషయ మేదన:—పెదవీరభద్రుఁడు కర్ణాటరాజ్యములో గొప్పయుద్యోగము చేసెననునది. ఈయుపపత్తి నాధారణముగాఁ జేసికొని పినవీరభద్రునిజీవితవిషయములో గొన్నిటికి హేతువులను మనమూహింపవచ్చును.

— పినవీరభద్రుని కృతులు —

శ్రీ భారతీతీర్థయతీంద్రులవారి కృపాపాత్రుఁడై విద్యాసంస్కారముం బొంది కవితావైభవమునఁ జెన్నొంది యీమహనీయుని గురుచరణారవిందముల నిట్లని పూజించెను.

శా. అర్థి న్నామకమానసాబ్జమున నధ్యాసీనుఁ గావించి సం
ప్రార్థింతు న్యతిసార్వభౌముఁ బరమబ్రహ్మానుసంధాత నా
నార్థాలంకృతబంధురశ్రుతిరహస్యజ్ఞాత శ్రీభారతీ
తీర్థశ్రీచరణాబ్జు నుల్లసితముక్తిప్రేయసీవల్లభున్.

---

* సోమనామాత్యునకు ననుటకు మాఱు ఉమ్మనామాత్యునకు నని యుండవలెను.

† ఈగ్రంథమునకు పూసపాటి అచ్యుతరామరాజుగారి యాజ్ఞచొప్పున కాళ్లకూరి నారన్నచే శుద్ధప్రతి వ్రాయఁబడినది. ఇంకను ముద్రింపఁబడలేదు.

(ఈగ్రంథము చిత్రాడపురవాస్తవ్యులగు కీ. శే. చెలికాని లచ్చారావుగారు అముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమున ద్వితీయగ్రంథముగ ముద్రించియున్నారు. పు॥ అ॥)

శృంగారశాకుంతలమందలి యాశ్వాసాంతగద్యమున "ఇది శ్రీభారతీతీర్థ గురుశ్రీచరణకరుణాలబ్ధ సిద్ధసారస్వతపవిత్ర......" యని యున్నది. ఈ భారతీతీర్థులవా రెవరో మనకు స్పష్టముగాఁ దెలియదు.

పినవీరభద్రకవి రచియించిన గ్రంథము లీక్రమముగా నున్నవి గాని, వానిలో మన కిప్పటికి లభించినవి రెండుమాత్రమే.

సీ. రచియించినాఁడవు రమణీయవాగ్రీతి *నవరసదర్పణం బభినవముగఁ
బలికినాఁడవు తేటపడఁజేసి నారదీయము సత్కవిశ్రేణి యాదరింపఁ
జెప్పినాఁడవు శేముషీవిశేషంబున మాఘమాహాత్మ్యంబు మంజుభణితిఁ
గావించినాఁడవు ఘనబుద్ధి మానసోల్లాససారము సముల్లసితశయ్య
భారతీతీర్థయతిసార్వభౌమగురుకృ, పాతిశయలబ్ధకవితావిభూతి గలిగి
గౌరవముగాంచినాఁడవు కవులచేత, విపులచాటూక్తి నిర్నిద్ర వీరభద్ర.

ఈపద్యమును, దనశృంగారశాకుంతలమునఁ గవియె చెప్పుకొనెను. దీనియందుఁ జేర్కొనిన †నాలుగుగ్రంథములును నామమాత్రావశిష్టము లైనవి. ఈమహాకవికృతులలో మన కిప్పటికి లభించినవి (1) శృంగారశాకుంతలము, (2) జైమినిభారతమును—బహుశః యీరెండే ప్రౌఢగ్రంథము లగుటచేత విస్మృతిలోకమున సుఖనిద్రఁ జెందక యీనాలు గైదువందలసంవత్సరములనుండియుఁ బాఠకమహాశయులహృదయసీమలయందు గౌరవస్థానము నలంకరించియున్నవి.

— శృంగారశాకుంతలము —

భారతమందలి శకుంతలాదుష్యంతులకథను 'శృంగారశాకుంతల' మనెడుపేరిట ప్రబంధరూపముగా విరచించెను.

గీ. కథ ప్రసిద్ధము మిగులశృంగారవతియుఁ, బరిగణింపఁగ శ్రీమహాభారతమునఁ
గథిత మైనశకుంతలాఖ్యానభంగి, నది ప్రబంధముఁ జేయు ప్రఖ్యాతినొంద.

* అవతారదర్పణ మని సోమనామాత్యుఁడు చెప్పెను. అదియే సరి యైనపాఠ మని తోఁచుచున్నది.

† ఇవిగాక 'పురుషార్థసుధానిధి' యను గ్రంథము కూడ రచించెనట. అదియును లభ్యముగాలేదు. విద్యారణ్యులు పురుషార్థసుధానిధి యను గ్రంథము రచించిరి. దాని కిది తెనుఁగై యుండు నేమో. తైత్తిరీయభాష్యసారమునకు మానసోల్లాస మను పేరు గలదు. దాని సారమే యితనికృతి యై యుండవచ్చును.

సీ. భారతప్రోక్తకథ మూలకారణముగఁ, గాళిదాసునినాటక క్రమముకొంత
తావకోక్తికి నభినవశ్రీ వహింపఁ, గూర్మికృతిసేయు నాకు శాకుంతలంబు.

అని కృతినొందిన చిల్లర వెన్నయామాత్యుఁడు కవితోఁ జెప్పెను.

సంస్కృతనాటకములను బ్రబంధములుగా భాషాంతరీకరణము సేయుట.

భారతమందలికథను, కాళిదాసునిసుప్రసిద్ధనాటకక్రమమును బాటించి యాంధ్రప్రబంధముగా నితఁడు రచించెను. ఈసందర్భమున నొకజటిలప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తర మాలోచింతము. సంస్కృతనాటకరాజములను మనపూర్వకవు లాంధ్రప్రబంధములుగా ననువదించిరి గాని, యాంధ్రనాటకములుగాఁ బరివర్తింపలేదు. విద్ధసాలభంజిక యనుసంస్కృతనాటకమును మంచనకవి "కేయూరబాహుచరిత్ర" యను పేరఁ బ్రబంధముగా మార్చెను. పినవీరభద్రునికి సమకాలికు లగు (జంటకవులు) నంది సింగన్న, ఘంట మల్లయ్య యనువారు కృష్ణమిశ్రుని ప్రసిద్ధనాటక మగు 'ప్రబోధచంద్రోదయము' నాంధ్రప్రబంధముగా ననువదించిరి. రావిపాటి త్రిపురాంతకుని 'ప్రేమాభిరామమును' శ్రీనాథుఁడు క్రీడాభిరామ మనుప్రబంధముగాఁ జేసెను. మురారికవి రచించిన యనర్ఘరాఘవమును బిజ్జల తిమ్మకవి ఆంధ్రప్రబంధముగా రచించెను. ఇట్లింకను మఱికొన్ని దృష్టాంతములను గనుపఱుపవచ్చును. ఆంధ్రకవులు సంస్కృతనాటకములను జదివియు నాటకనిర్మాణముల గ్రహించియు నాటకములుగా వ్రాయక ప్రబంధములుగా వ్రాయుటకుఁ గారణ మేమి ?

ఈవిషయమును గుఱించి యిదివఱలో నే వ్రాసిన "ఆంధ్రనాటకములు, రంగస్థలములు" అను గ్రంథమునందుఁ గొంతవఱకుఁ జర్చించితిని. ఆభాగము నిచ్చట సందర్భానుసారముగ జతపఱిచెదను.

సంస్కృతనాటకములు సుమారు రెండువేలసంవత్సరము లయి మనదేశమం దుండియు, విశేషతః ఆంధ్రదేశమున, పదిపదు నైదువందలసంవత్సరములనుండి చదువఁబడుచుండియు నాంధ్రభాషలో మాత్రము గతశతాబ్దివఱకు నిజమయిన నాటక మొక్కటియుఁ గానరాకుండుట యందఱకు నచ్చెరువు గలిగించుచుండిన విషయమే. సంస్కృతనాటకములను బండితులు చదివి సంతోషించిరే గాని యనుకరణ మైనఁ గావింపరైరి. దీనిని గుఱించి పలువురు పలువితములయిన యభిప్రాయములను దెల్పిరి గాని ముఖ్యముగా నాదృష్టికిఁ దోఁచినకారణ మేమన, మన వాఙ్మయములో సంస్కృతమునందుఁ గాని మఱి

యే హైందవభాషయందుఁ గాని పొడసూపని ప్రబంధస్వరూప ముత్పత్తియగుటయే యని చెప్పఁదగియున్నది. మన ప్రబంధములు సంస్కృతనాటకములకును, సంస్కృతకావ్యములకును మధ్యవర్తులు. వీనియందు నాటకముల యొక్కయుఁ గావ్యములయొక్కయు లక్షణములు సామాన్యముగ నుండుటచే వేఱుగా నాటకములు వ్రాయనవసరము లేకపోయినది. ఇటీవల నాంగ్లేయవాఙ్మయమునందలి యనుభవము గలిగిన కొలఁది నాభాషయందున్న నవలలను నాటకములను మనవారు చదివి యామూర్తులను బట్టి ప్రతిమూర్తులను సృష్టింపఁజేసిరి.

ఇతరద్రావిడవాఙ్మయములు, అనఁగా, అఱవమునను, గన్నడమునను బరీక్షించినను, పైనఁజెప్పిన సిద్ధాంతము స్థిరమే యైయున్నది. ద్రావిడకర్ణాటకభాషలకంటె మనభాషయం దెక్కుడు సౌకర్య మొకటి కలదు. అదేదనః—ఆభాషలయందు వలెఁగాక మన ప్రబంధములు గీర్వాణనాటకములవలె, నయిదారాశ్వాసములతోఁ బూర్తిఁ జెంది కథ యంతయు నాటకసర్ణయపరిమాణములను మించక యుండును. ద్రావిడ కర్ణాటకములలో నట్లుగాక కొన్నిప్రబంధము లిరువది, ముప్పది యాశ్వాసములవఱకు విస్తరించి, సంస్కృతకావ్యములఁ బోలియుండును. అనఁగా నాంధ్రప్రబంధములు సంస్కృతనాటకములవలెను, ద్రావిడ కర్ణాటకప్రబంధములు సంస్కృతకావ్యములవలెను నిర్మాణక్రమమును సూచించుచున్నవి. కావున విద్యాభ్యాసు లగువారికి నాటకములకు బదులుగాఁ బ్రబంధములు చేకూర్పఁబడినవి.*

—శృంగారశాకుంతలము—

ఈ పేరునకుఁ గారణము :—కాళిదాసుని శాకుంతలము నాధారముగాఁ గొని పినవీరభద్రుఁడు శృంగారశాకుంతల మను గ్రంథమును వ్రాసెను. ఈ గ్రంథమునకు శృంగారశాకుంతల మనునామ మిడుటకు బహుశః శ్రీనాథుఁడు తాను రచించిన నైషధప్రబంధమునకు శృంగారనైషధ మనిపే రిచ్చియుండుటయే

* పామరజనులకు 'వీధినాటకములు' 'భాగవతములు' రచియింపఁబడినవి. ఈ గ్రంథములు సైతము గొప్పకవులచేతనే వ్రాయఁబడినవి గాని హీనప్రపక్షాలకు విడిచిపెట్టఁబడలేదు. ఏమహానుభావుఁ డయినను ప్రాచీనకాలమందలి భాగవతము లాడుటయే వృత్తిగాఁగల కూచిపూడి, గడ్డిపూడి మొదలగు గ్రామములనుండి యీగ్రంథములను సంపాదించి యాంధ్రనాటకవాఙ్మయచరిత్రమును సవిమర్శదృష్టితో విపులముగా వ్రాసిన నెంతయో దేశసేవ యొనరింపఁగలఁడు.

యని చెప్పవచ్చును. శ్రీనాథుని వెనువెంట వచ్చినకవులలో ముఖ్యముగా పినవీరభద్రుఁ డామేటికవి యనేకవిధములుగా ననుసరించెను. పాండిత్యమునను, కవిత్వశైలిని, శృంగారరసవర్ణనములను, సీసపద్యముల గురువంపుహారువుల నీ కవి శ్రీనాథుని జాలవఱకు ననుసరించియున్నాఁడు. శృంగారరసవర్ణనమువిషయములో బహుశః శ్రీనాథునకుఁ దాను సమాన మయినయుద్ది యని భావించుకొని యుండె నని యూహించుట పొరపాటుకాదు.

కృతిపతిప్రశంస :— నెల్లూరుజిల్లాలో, కందుకూరుతాలూకాలో నందు బిట్రగుంటకు సమీపమున నున్న సోమరాజుపల్లెకు కరణమైన చిల్లర వెన్నయామాత్యున కీగ్రంథము కృతి నొసంగఁబడినది. వెన్నయామాత్యుఁడు కవితో నిట్లు ప్రసంగించెనఁట.

గీ. కలదు చాలంగఁ బ్రేమ నీవలననాకు, వేడ్కనడిగెదఁగవులెల్ల వేడ్కపడఁగ
షట్సహస్రకులోద్భవసచివులందు, సుకృతిగాఁజేయు నాకొకసుకృతిఁ జేసి.

కావున వెన్నయామాత్యుఁ డార్వేల నియోగి యని స్పష్టము. అతఁడు కౌండిన్యగోత్రుఁడు. నాగయామాత్యునకును పోతమాంబకును జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. ఉన్నతరాజకీయోద్యోగము గాని మఱి యేవిధమయిన ప్రతిష్ఠావహమగుపదవి గాని గలిగియుండినట్లు గాన్పింపలేదు. బహుశః గొప్పభూస్వామియై ధర్మకార్యానుష్ఠానపరుఁడై సప్తసంతానములఁ గావించి తనజీవితముఁ బుణ్యవంతముఁ జేయుతలంపు గలిగి యుండనగును. ఈశ్వరభక్తుఁడును, నిత్యసోమవార వ్రతదీక్షాకలితుఁడు నై బ్రాహ్మణసమారాధనలుచేయుచుండెను. ఇట్టి శుద్ధచరిత్రున కీగ్రంథము కృతి సమర్పణ చేయఁబడినది. బహుశః యీకృతి సమర్పణకాలమున కింకను పినవీరభద్రునకుఁ గర్ణాటసంస్థానములోఁ బ్రవేశము గలిగి యుండలేదు. అతనియన్న పెద్దయుద్యోగము చేసినతఱువాత నితఁడుగూడ నారాజాస్థానములోఁ గవీశ్వరప్రఖ్యాతి నొందఁగలిగెను. ఆసమయమింకను వచ్చియుండలేదు.

ఈశాకుంతలప్రబంధకృతిసమర్పణములో నొకచిన్న వింతసంగతి కానఁబడుచున్నది. అది కూడ బహువిచిత్రముగానున్నది కావునఁ గొంతవిపులముగా వ్రాసెదను.

ఈగ్రంథమందలి యాంధ్రకవిస్తుతిలో నన్నయభట్టును, తిక్కన సోమయాజిని మాత్రమే యీకవి పేర్కొనెను. (సశేషము.)

నవ్యకవిత.

—◆ అత్తిలి సూర్యనారాయణగారు ◆—

ఈలోకములో మానవునకుఁ దీవ్రతమదుఃఖమును, బ్రధానతమాభియోగమును గల్గునప్పు డేకార్య మొనర్చినందున నిట్టివి తటస్థించినవి యని మనస్సు వితర్కించుకొనుట సాజముకదా! సాధారణముగ మనస్సునం దసహిష్ణుత పొడము చుండుటచేతనె యుద్ధము లుద్భవించుచున్నవి. సంసారమునం దెవ్వరు ప్రవేశించుచున్నారో వారి కిది యొకనూతనాంశము గాదు.

మనస్స్థైర్యమహామంత్ర మేమానవునిమానసము నాశ్రయించు, నమ్మానవుని మహాపురుషనామమున వ్యవహరించుచున్నారము. అట్టివానిమానసికక్షమయు, మస్తిష్కశక్తియు సాధారణపురుషుల కగ్రాహ్యులై యుండును. పాండితి యనునది యొకవ్యవస్థ. అది సాధారణధీమంతులకు సహృదయత్వమువలనను, బుద్ధివిశేషమువలనను గలిగెడిది. ఎవ్వరియెడఁ బ్రకృతి, విశ్వలక్ష్మి, కృపణముగా నుండునో వారిని జ్ఞానముసహితము కరుణింపఁజాలదు.

సర్వాంగశిక్షాద్వారమున నెవ్వరిచిత్తము వికసింపదో, వారీధరాతలమున నేవ్యాపారమర్మములను గ్రహింప నేరరు. ఏవిషయసంబంధముననువా రుభయపక్షములఁ జూడ నేరనివారై యుంటచే, నెట్టిన్యాయసిద్ధాంతమును సరళముగాఁ జేయఁజాలరు. జాతీయవిచిత్రభావముల, విచిత్రచింతనల, లెస్సగా నారయ నేరనివారు సంపూర్ణరూపమున మానవు నెట్లు గ్రహింప నేర్తురు?

జగత్పరివర్తనశీలము నెవరు చింతామూలమున గ్రహించి, తన్మధ్యమున నిజసంయోగమును సంరక్షించుకొందురో వారు నిర్మలచిత్తముం గలిగి మెలఁగు చుండ, సంకీర్ణమనస్కులు బాధాజలమున మునింగి యల్పిష్ఠతచే దుర్గంధమును వెలిఁగ్రక్కు చుందురు. మనయాంధ్రభాషాప్రపంచమున, అన్నమయ, మనోమయ, ప్రాణమయ, విజ్ఞానమ యానందమయము లన నొప్పు పంచకోశములలో సాధారణముగా నొక్కొక్కట సంచారముచేసి, తదనుభవములను వెలారిచినమహాకవులు కొందఱు కలరు. అందు, ప్రథమద్వితీయము లైన యన్నమయమనోమయకోశములలో సంచారము చేయఁగలిగి, వర్ణనప్రాధాన్యము లయినప్రబంధాదులలో స్వకీయకల్పనావిశేషములను మంజు

లక్షణకలిని బ్రోదిసేయఁ గల్గినకవిరాజులు కొందఱు కానవచ్చుచున్నారు. మఱికొందఱు ప్రాణమయకోశపరిజ్ఞానమునుసహితము గడించి, యన్నమయ మనోమయకోశముల సామంజస్యమున న్నిల్పియు, ప్రాణిజగత్ప్రవర్తనాదులఁ గాలివట్లు గ్రహియింప నోపినమహానుభావులు పొడకట్టుచున్నారు. చేతనము లైన, నచేతనము లైన, నొక్కప్రాణముతోఁ గొట్టుకొనుచు జల్లుమనుచుండుటయు, పరస్పరసహానుభూతిచేఁ బరిఢవిల్లుచుండుటయు, మనోవిజ్ఞానమునకును భౌతికవిజ్ఞానమునకును నైతికదర్శనమునకును (Moral Philosophy) సన్నిహితసంబంధము వెలయుటచేత నిత్యానందానుభవము లభించుచుంటయు, విశ్వజనీనమైన బృహత్సామంజస్య మలవడినతోడనే సకలభేదములు యథాయథలయి మాఱురూపులుధరించి యదృశ్యములై పోవుటయు గ్రహించి లోకమును శాంతపరశమార్గమునఁ బ్రవర్తిల్లఁ జేయఁదగు నవ్యకవు లెందఱెందఱో యవసరమై యున్నారు. కష్టజీవులకు, దేశసేవకులకు, నవజీవనలాభమును గ్రహింప దక్షు లయిననవ్యగాయకు లెందఱెందఱో యవసరమై యున్నారు.

విచిత్రతామధ్యమున నైక్యమై, యైక్యమధ్యమున సంసారమును గ్రహించుటయె సర్వధర్మజ్ఞలక్షణము. మానుషాంతఃకరణము వివిధసమయముల వినూతనకల్పనములఁ జేయుచుంట సాజము. ఇట్లు నవీనసృష్టిలక్షణోపేతమైనదే మనస్సు. ఈయంతఃకరణసంసృష్టసామగ్రిచేతనె, కావ్యసాహిత్యలక్షణము సంక్రామితమై యున్నది. ప్రాచీనకావ్యములను నవ్యకవితను బరికించినచో, నీయంశము స్పష్టపడుటకు సందేహము లేదు. ప్రాచీనకవిత జగద్వికాసమునఁ జాలకాలము స్థాయీభావమునె వహించి యున్న దని గ్రహింపఁబడినతోడనే నవ్యకవిత తల యెత్తుచున్నది. చీనాదేశీయప్రాచీనకవిత దీనికి దృష్టాంతము. ఒకటి యాదిమము, మఱియొకటి పరిణతము ; ఒకటి విశుద్ధము (Classic) ; వేఱొకటి కల్పితము, ఒకటి యుద్యమము ; మఱొకటి యుచ్ఛ్వాసము. జర్మనీకవి యొకఁడు పురాతనవిశుద్ధకవిత్వము పరిమితమును మాత్రమే వర్ణింపవలసియుండె ననియు, కళాభిజ్ఞసద్భావమునకుఁ దుల్యముగానే యది యుండఁగల్గె ననియు, నవ్యకళాకవిత్వము లన్నో యపరిచ్ఛిన్నము, నాధ్యాత్మికము నగుతత్త్వమును వ్యక్తముచేయవలసియున్న దనియు వచియించియున్నాఁడు. జరిగిన దెల్ల సరిగా వర్ణించుటకు, కవి చరిత్ర

కారుఁడు కాఁడు! పాఠకలోకమున కూహింపఁ దగుబుద్ధిశక్తు లున్నవని యంగీకరించి, కొన్నివిషయములు వారిభావనాశక్తికి విడిచిపెట్టవలయును.

ఇట్టికవిత్వమువలన నధికతరప్రయోజనములు కల వని గ్రహించినమనీషులు మనము ప్రాయికముగా మతముగా భావించుదానియందలి విశేష మెల్లనేం దజ్ఞాతముగాఁ గవిత్వము వెలయుచుండుటే గనుక, నింతవట్టును జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసియున్నదానికన్న మిన్న యగునుపయుక్తి దాన నేమి కూడు ననియు, నున్నతగతు లందఁజేయ నది సాధనము గావచ్చు ననియు, నిర్ధారించుచున్నారు. మనము తన్నూతనమార్గములను బ్రదర్శింపవలసియున్న దీ ఏనాగరికలోకమం దైనను నల్గడల భావసూచనల వెదచల్లుచు, భావగర్భిత మై యనంతవ్యంగ్య మై యుండు నదే యుత్తమకవిత. విశ్వము నెల్ల వెల్లడించుటలో నతిసమర్థ మైనది కవిత్వమే గనుక నదియే యఖిలకళలయం దగ్రగణ్య మైనది. కవినేత్రము దివ్యదృష్టితో రోదసీకుహరాంతరమున దివినుండి భువికిని భువినుండి దివికిని బరిభ్రమించుచుండును. ఇట్లు ద్యావాభూముల నొక్కపెట్టున సమరసభావమున మేళవించు నవ్యకవితయందలిభావములును గవిహృదయమున సమగ్రముగ, సలలితముగ, నైక్యముం బూని నెమ్మది కొంతయు సంతృప్తిఁ గలిగించుచుండును. హృదయరాగములు వక్తృతావిశేషములతో వెల్లడి యగునది కవిత్వమునందే కాని యన్యకళలందుఁ గాదు. ఏద్దానినిఁ గూర్చినభావ మైనను విస్పష్టగతిని బ్రదర్శింపఁగల్గునది కవిత్వమే. సుఖప్రద మైనను దుఃఖజనక మైనను, ఉచ్చ మైనను, నీచ మైనను, మానసము నుప్పొంగించునది యైనను, గ్రుంగించునది యైనను, బ్రతివిషయమునను భావస్ఫురణమును వెలార్చునది కవిత్వమే. దృశ్యమును భావమును సమగ్రముగా నైక్యమందునది కవిత్వమందే. హృదయప్రపూర్ణభావములు కవితారూపమునఁ గాక యన్యవిధమున బయల్పడ నేరవు. సద్యస్సంతృప్తి గలిగించున దదియే. జ్ఞానమున కైనను, భావన కైనను, సుఖాంత్యములకైనను దుఃఖాంత్యములకైనను, ప్రసాదమున కైనను విషాదమున కైనను, ఈసమాజప్రవృత్తియే మూలకారణము. జీవితసామాన్యవిషయముల నారసి పరమార్థములుగా మార్పఁగల్గువాఁడే మహాకవి. ఆంధ్రవాఙ్మయమున వేమనయోగీంద్రునికవిత్వమహత్వ మిట్టిదే. అతనిమనశ్శక్తి నానావిషయద్వారమున సూక్ష్మస్ఫురణమంది వెలుఁగొందుచున్నది. కవిత్వమున కందరానిది లేదని యదియె సూచించుచున్నది.

బాహ్యాభ్యంతర మైనయెట్టితత్త్వమైనను నవ్యకవితకు లోఁబడినదేయని యది యెవిశేషముగా బోధించుచున్నది. అభినవస్వర్గాభిముఖ మైనదే నవకవితా గతి యని యొక్క ఫరాసీగ్రంథకర్త వక్కాణించియున్నాఁడు. నూతనప్రేమోదయహేతువయి యస్వస్వరూపములకు, అన్యప్రేమలకు నాత్మనుండి యెగయుచున్నట్లు లోకము మనసార గ్రహించునదిగా నుండువఱకును బద్ధమునుండవలయు ననియు నాతఁడు నుడివియున్నాఁడు.

ఇంతేగాక, నాగరికతావిశేషమనీషాపరిణతుల సంఘర్షణముచే మానవసాహిత్యబోధమున కేతాదృశమ్యము సంఘటిల్లుచుండునో దానిని గ్రమతమై గ్రహియించి, వాగ్రూపమున వెల్లడిచేయువాఁడు కవీంద్రుండనఁదొప్పును. యుద్ధమునందలి యుత్తేజనమునందును, మఱి హత్యాకాండమందలి నృశంసవర్ణనములందును, తిక్కనసోమయాజివలెను మానవజాతి కేకసమయమున నానందదాన మెవ్వం డొసఁగునో యాతండు కవితావిధానాతీతుం డని గణుతినందుచున్నాఁడు. తదీయసూక్ష్మతరవీణాతంత్రుల మృదుతరస్పర్శ మొనరించుతోడనె గభీరతర సంగీతము బయల్వెడలుచున్నది. అట్టిజాతీయగాన మొనరించుచుండ, నెల్లరు సంప్రీతులై తదీయోన్నతాసనముల నిలిచి యుండనేరరు; మఱి, వామనులు సైతము మిన్ను ముట్టుచుందురు.

ఆధునికశ్రేష్ఠగీతియు, గానమును గవితామధ్యమున నిల్వనేరక మాఱురూపులు ధరించి మాయమై పోవుచున్నవి. అన్యములు కేవలము పేలవములైయుండ నవ్యకవితయె యనుభవవికాసప్రకటనమునకు సూక్ష్మతరసాధనమై సూరిజనముచే సంస్తుతినందుచున్నది. హృదయాకాశమున దివ్యతేజోవిరాజితమహత్తరభావ ముదయించునెడ, **Walter Pater** అనునతఁడు దానిని సుకోమలహృదయవృత్తులు, మృదుస్పర్శములు గలధీశాలులే యనుసరింపఁగల రని వచియించిన చందమున తదీయమహత్తరగుణోపేతు లగుటచేతనే మహాకవులలో నెల్ల మేటికవీంద్రులని వినుతినందిన షెల్లీ, రవీంద్రనాథటాకుర అనువారు లోకైకవిఖ్యాతి నందినారు.

మనజీవితము నె కవితాప్రవాహముగా గ్రహించి యందలి నానారసముల సమన్వయము చేసికొనుటకంటె నింకఁ గవిత్వ మెచ్చటఁ గలుగనోవును? జీవితనాట్యరంగమున నాహా! యొక్కనిమేషమున శృంగారరసము, వే ఱొక్కనిమేషమునఁ గరుణారసము. ఈవివిధరసములమూలమున మానస

మున నాటునది గాకయున్న, నింకఁ గవిత్వ మెందుసకు ? ఏవో కొన్నిగణములతో బద్ధమై యుండునదే కవిత్వమని పలువురు భావించుచున్నారు. అట్టిది పద్యమగునే గాని కవిత్వ మనిపించుకోనేరదు. ఎచ్చోటఁ బ్రకృతి సామరస్యము వహించి ప్రభాతవేళ విశ్వేశ్వరునకుఁ గుసుమాంజలి యెత్తి కలకలారావముల మంగళగీతములు పాడుచు, దివ్యభానూదయము నాహ్వానముచేయుచుండునో యచ్చోటనే కవిత్వాంకురములు లేకయున్న, మఱి యెందుండఁగల్గును ?

మనోభావమును భావనాశక్తియు సహజగతి నాత్మప్రకటనము గావించుకొను నాత్మరూపభాషయే కవిత్వము. మనమనసునకు సద్యస్సుఖదుఃఖానుభూతి గలిగింప హేతు వగుదాని కెల్ల కవిత్వసంబంధము గలదు. ఎట్టియెట్టి హృదయములు గలవారి కైనను, మఱి యెట్టెట్టి వ్యాపారముల మునిఁగియున్నవారి కైనను మనసున నప్రయత్నముగా నాటునదె గాకయున్న నది కవిత్వమున కెత్తినవిషయమే కాకయుండును. ప్రకృతిని జీవాత్మను నిత్యసంబంధమున నిల్పియుండనేర్చు లోకసామాన్యభాషయే కవిత్వము. ఈకారణముననె మనలో నెవ్వరేని గవిత్వమునెడ సహజముగా ద్వేషము గలవారుందురేని వారి కాత్మగౌరవము లేదన్నమాటయే ; మఱి దేనియెడను వారి కాదరము పుట్టదన్నమాటయే.

మానవజీవితమూలసార మంతయు నున్నది కవిత్వములోనే. తక్కినదెల్ల మిథ్యయే ; నిర్జీవమే. మానవజీవితమునఁ జిరస్మరణీయమైనది జీవనకవితయే కాని మఱి యొండు లేదు. దిగులే కవిత ; ఆసయే కవిత ; ప్రేమయే కవిత ; ద్వేషమే కవిత ; అసూయావిషాదములు, నిరాశాదాక్షిణ్యవిస్మయోన్మాదములు సమస్తము, సమస్తము, కవిత్వమే. స్థూల మైనయీబొందికి సూక్ష్మరూపముఁ బ్రసాదించి మెఱుఁగువెట్టి వియన్మార్గమునకుం గొంపోయి సర్వోన్నతపదవి నందించునది యదే. కవిత్వరహితమైన మనుగడ పశుజీవనతుల్యము. తాను మాటాడునట్టి దేదో యెఱుఁగనేరని యొకమూఢమానవుఁడు, "స్వామీ ! గద్యము, గద్య మనుచందు రాదేలాటి దని" యడిగినట్లుగా మనలోఁ బల్వురము సాహిత్యశాస్త్రమర్మముల నెఱుఁగకయున్నను, సహజకవితాజీవనమునే గడపుచుందుము. తొల్దొల్త డాఁగురుమూఁతలాడు బాలకుఁడు కవియే ; బకాసురుని వధించినభీమునికథయో హనుమం

తుని లంకాదహనవృత్తాంతమో, నెచ్చెలులతోఁ గూడి పిన్ననాఁటి ముచ్చట లాడువాఁడును కవియే; కంటఁబడినతోడనె గడ్డముక్రిందఁ గట్టి యానుకొని యింద్రధనుస్సౌందర్యము ననుభవించు గోపబాలకుఁడును కవియే. తన ధనమును భద్రముగా దాచిపెట్టుకొను పరమలోభియు, రాజుల మొగములపైఁ జిఱునవ్వులు మొలకలెత్తుట యీక్షించి తనభావిజీవితభాగ్యము పండిన దని భావనచేసి మరియు రాజ్యాంగసభ్యుఁడును, గ్రామదేవతులకు బలిదానము నర్పి సంతృప్తినందు జానపదుఁడును; నిరంకుశప్రభుసేవచేయుచు సంతృప్తినే పొందు దాసుఁడును, తానే యఖిలబ్రహ్మాండపతి నని భావించు నిరంకుశప్రభువును, దంభుఁడు, గర్వాంధుఁడు, క్రోధాన్వితుఁడు, భిక్షుకుఁడు, సంపన్నుఁడు దరిద్రుఁడు, బాలుఁడు, వృద్ధుఁడు; మున్నగు భిన్నజీవను లందఱును తాము తాము గల్పించుకొన్న స్వారాజ్యములయందే జీవనసంచారములు గావించుచుందురు. కవి యొక్కఁడై యుండియు నిట్టినానావిధజీవితానుభవము లంది యధారూపమునఁ జిత్రింపనేర్చును.

అధ్యాపకుఁ డైనబ్రాడ్లీ సహజసత్యకవిత్వస్వరూపమును నిరూపించుచు వక్ష్యమాణార్థమును వ్యక్తము చేసియున్నాఁడు. ‘మున్ముందె భావనచేసికొని యున్న విషయమునే, విస్పష్టముగా నిర్వచింపఁబడినవిషయమునే, యలంకరించునది పరిశుద్ధకవిత్వముగాదు. వికాసమునకై, నిర్దిష్టపరిభాషకై, మున్ముందునకు బయల్వెడలు నస్పష్టభావనామూలకరాశియొక్క సృజత్ప్రవృత్తివలన నయ్యది యుద్భూత మగుచున్నది. కవి తా వచింప నుద్దేశించువిషయమును ముందె యెఱింగి యుండెనేని, మఱి యాతఁడు పద్య మేల వ్రాయవలయును? అది యంతకుముందె రూపొందియుండును. అది పరిపూర్ణమైన దైను కనె కదా, తా నుద్దేశించినది సువ్యక్తమైనదియుఁ గానిదియుఁ దనకును స్పష్టపడును? పద్యారంభవేళ దానియర్థ మతనివశమై యుండదు; తాన దానివశమై యుండును. సంపూర్ణరూపముం దాల్చినయాత్మరూపము నపేక్షించుట యట్టిది కా దది. అస్పష్టభావములం గొన్నిటిని, యధాయధలై యున్నశబ్దజాలములం గొన్నింటిని గలిగి, యసంపూర్ణతం బొరసి యున్న దేహగతాత్మ యట్టిదే యది. సక్రమస్వకీయార్థనిర్వచన మెట్టిదో, యీస్వరూపము సమగ్రమూర్తిత్వమును సంపూర్ణాకృతిని బడయుట యట్టిది. కావుననే యట్టిపద్యములు మనకుఁ గేవలకల్పితములుగాఁ గానఁబడక సహజములుగా

సే మనసునఁ దట్టును. కనుకనే యవి కేవలశబ్దాలంకారములతో వెలుఁగు వానివలెఁ గాక, దివ్యఫలప్రదములై యొప్పును. మఱి యీహేతువుననే, మనల నెవ్వరైన నట్టిపద్యమున కర్థ మడుగునప్పుడు, "దాని కదే యర్థ" మనియె మనము చెప్పనేర్తుము.'

సకలకళలందు నాద్యంతములఁ బొల్చునది కవిత్వమె యనుమాట విస్మరింపరాదు. మానవహృదయమువలెనే యదియు నాశరహిత మైనది. నవ్యకవీశ్వరుఁడు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానానుగామి యై యుండియును, ప్రకృతిజన్యపదార్థములకు మఱింత వన్నె వెట్టుచుండును. అతనిపద్యములు సుందరములుగా నున్నఁ జాలదు. మఱి మాధుర్యమును గలిగి యుండును. బాహ్యప్రకృతి యిత్తడిగానే యున్న, నవ్యకవి దానిని స్వప్రతిభావిశేషమున పుత్తడిగా మార్పఁగల్గును. ఎవ్వనిసుకోమలమనోవృత్తులు క్రమముగా వీణాతంత్రులనుండి యేక్షణమున వెల్వడ నారంభించునో యాక్షణమునుండియు వానిమనోభావములు మనుష్యమనోరాజ్యమధ్యమున నిర్బాధకరములుగా విహారములు సేయఁజొచ్చును.

"కవిః ప్రశస్తోజ్జ్వలవాక్ప్రయోగవిత్"

అని యొకగీర్వాణకవీంద్రుఁడు వక్కాణించియున్నాఁడు.

కవి, కేవలశాస్త్రాదిపరిజ్ఞానమె కాక విశేషలోకపరిజ్ఞానమును గలిగి యుండును. మఱి, కవీంద్రువాక్యములు మహోజ్జ్వలములై, నిరంతరభాసమానములై యొప్పును. సత్యేతరములు గాకయున్ననె యవి యీగుణములతో వెలయఁగలుగుచు, 'కువలయభాసురత్వమునకు వెలిగాక' యుండును. ఉదారభావములతో నొప్పుచుంటకంటె, విశ్వవిధాతపై నాధారపడియుండుటకంటె మానసమును సత్యధ్రువములపై పరిభ్రమింపఁజేయునేర్పుకంటె, నిహలోకమున మఱి యధికస్వర్గసౌఖ్యము కలదా? ఈగుణాధిక్యముచే నెసఁగు సత్కవులను గూర్చియె షెల్లీమహాకవి 'సాధారణన్యాయాధిపతు లంగీకరింపకున్నను, కవీంద్రులే నిశ్చయముగా విశ్వధర్మనిర్ణేత లని వక్కాణించియున్నాఁడు.

"Poets are the unacknowledged legislators of the world."

* * * * *

ఇట్లు నవ్యకవితాగతు లెఱింగినమహాత్ములు సాధారణముగా స్వప్నగతభూములం దవిచ్ఛిన్నసంచార మొనర్చుచు, స్వకీయభావనాశక్తిప్రభావము నగపఱచుచు, నొక్కచోటన యుండియు మానసమును లోకలోకాంత

రములఁ విహరింపఁజేయుచుందురు. కావుననె, యుత్కంఠోన్మాదితుఁడును, ప్రియుఁడును, కవియు, భావనావిషయమున నొక్కరూపె యని కవిలోకచక్రవర్తి యనందగు షేక్స్పియరు సత్యగతి నభిమర్శించియున్నాఁడు. అత్యంత భావనాశక్తి యిట్లు వెల్లడించుచునే యనంతామాత్యుఁ డను నాంధ్రకవీశ్వరుఁడు ప్రతీచియందలి Horace వలెనె మానవజీవితసంబంధము లగునుత్తమ నీతివాక్యము లనేకములు సమయోచితముగాఁ గథావళిం గూర్చి యాంధ్రలోకమును మెప్పించియున్నాఁడు. ఏది మహత్తరజీవితక్రమమో, నైహికవ్యాపారముల నేది యుత్తమపథమో, యేది సౌందర్యవిశిష్టమో భావనాశక్తిప్రభావముననే యప్రయత్నముగా సత్కవీశ్వరహృదయమున ప్రదర్శితము లగుచుండును. కవిత్వము చేయవలయు నని ఘనతర ప్రయత్నము లేనపుడే, మానవులు మహోన్నతగతుల నాలోచనము చేయఁగలిగి, పను లొనర్పఁగలుగుదు రని జాన్ మోర్లే యనుమహాత్ముఁడు Vauvenargues అను పరాసీ కవీశ్వరుని గూర్చి వ్రాయుచు సత్యగతిని వాక్రుచ్చియున్నాఁడు.

సుందరసుగంధిప్రసవములఁ బోలి సహజకవిరాజభావములు నలుగడల దివ్యసౌరభముల వెదచల్లుచుండును. రత్నముల ననుసరించి యవి నిరంతరము హాసియించుచుండును; కవిరాజునేత్రముల కొక్కొకపట్టున నవనవదృశ్యములు ప్రదర్శితము లగుచుండును. మఱి, యాతనిహృదంతరమున నవనవోన్మేషము పొడలుచుండును.

కవికుంజరహృదయావస్థను దెలుపుచు నధ్యాపకుఁ డైనబ్రాడ్లీ, వికసితహృదయముతో నిట్లు లిఖించియున్నాఁడు. "అప్పుడె కాచి పోసిన లోహద్రవము మూసలోనుండి దిమ్మలోఁ బడఁగానే ముద్రితమై యేదో యొకయాకృతిని దాల్చువడువుననే సత్కవిహృదయమునుండి రాగోద్రేకమునఁ జిప్పిలి, నవ్యకవిత లోకమునఁబడి, శాశ్వతముద్ర దాల్చినవెనుక దాని నేవిధమునను మార్ప నలవికాదు; అధికారమును లేదు."

జలస్థలముల రెంటను మున్నెన్నఁడును గానంబడని దివ్యతేజస్సు సత్కవిహృదయస్వప్నరాజ్యములనుండి ప్రవహించుచున్నది.

ఏవంవిధతేజోమయరచనామధ్యమున నెవ్వరు పరమానందసంపూర్ణతాలాభమును విస్పష్టముగా గ్రహింపరో యెవ్వరు దైవప్రేరణానుప్రాణితముగ నుడువనొల్లరో యెవ్వరు కేవలభాషాంతరగ్రంథములనె చూచి మూలసారము నారయ నభిలషింతురో వారు స్వేచ్ఛోదయమగువఱకు సత్కవిత్వముం జెప్పఁగలు టసంభవము. వారికిని, సంపూర్ణపరిజ్ఞానమునకును జాల దూరము.

"చ. జనని సమస్తభాషలకు సంస్కృతభాష ధరాతలంబునన్
ఘనలలితార్థగౌరవవికాసి తెనుం గతిరమ్య మంతకున్ ;
గనుఁగొనఁ జూతబీజమునకంటెను గోమలపత్రపుష్పశో
భనమ్మదుపల్లవాభినవ బాలరసాలము సొంపు నింపదే?

ఇట్లు మనయాంధ్రభాషను దేవభాషనుండి యుదయించినదానిఁ గాఁ జెప్ప నభిలషింతు మేని, దానిమూలమున నాంధ్రులమానసములు ధర్మేతరములు గాని యనురాగములతో నిండి యుండునట్లు చేయఁ గడంగవలయును. వారిచిత్తవృత్తు లెల్లఁ బరమేశ్వరునియందు సంచరించునట్లు చేయవలయును.

స్వేచ్ఛావిలసనము గలవారె సాధారణముగా నపుడపుడు మానవహృదయమునఁ గల్గుచుండు దేవతావిర్భావమును జెడిపోకయుండునట్లుద్ధరించుచుందురు. అట్టిమహోన్నతకవిత్వమునకు 'అలెగ్జాండరుబేన్' నుడివిన చందమునఁ గేవలప్రకృతియె మూలాధారమని కాని, పరమాదర్శమని కాని నిర్ణయింపనేరము. కావుననే కవితామూలములు ప్రకృత్యతీతములై యూహ్యాగమ్యము లగుచున్నవి. నిగూఢమనీషకు నిమ్నోన్నతప్రమాణము నిర్ణయింప నెవరితరము? అదిప్రకృతిశాస్త్రపరిశోధనల కందరానిది కదా? అయినను, దానిమూలమున మనసంతతివారికి యుగాంతరములనైనఁ బరమధనమును భద్రపఱుపఁగలుగుచున్నాము. వారి ధీశక్తులు వికాసమందఁ దగుతెరువులఁ దెలుపఁ గలుగుచున్నాము. అట్టిశ్రేష్ఠకవిత భావికాలమున నంధుల కక్షిదానమువంటి దగును. అది యానందమయమై యుండఁగలదు. ఈయంశమును నెమ్మనమ్మున నిల్చుతోడనె షెల్లీమహాకవివిరచితమైన యీపద్యార్థము జ్ఞప్తికి వచ్చును.

"Sing again with thy sweet voice revealing
A tone of some world far from ours
Where music and moonlight and feeling are one",

సీ. అమలగానంబు జ్యోత్స్నయు ననుభవంబు
మేళవించెడిలోకంబు నాలపించి
తమకు దవ్వగు నవ్యలోకమును గూర్చి
గానమొనరింపవయ్య ! సత్కవివతంస !

ఈపద్యము నర్థము గ్రహించుటె ప్రకృతవిషయఫలము. ఇట్టి "కవితాఢ్యత గల్గిన రాజ్య మేటి? కను నర్థమున భర్తృహరిమహాకవీంద్రుఁడ కదా, సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేన కి"మ్మని వచియించియున్నాఁడు?

కల్పనారాజ్యమునఁ బ్రవేశించునెడలఁ గల్పన లనేకములు మనోవీథిని సంచారము చేయఁజొచ్చును. ప్రవేశింపనిపక్షమున గవిత్వ మనఁబడు దానియందలి ప్రతిపదమును హాస్యాస్పద మౌను. కేవల శబ్దాడంబరముతోడనె పూర్వరచనాపద్ధతుల ననుకరించుట నవ్యకవితాలక్షణము కాదు.

నవ్యకవితాభిమాను లేదేశమునందేని మహోన్నతప్రజ్ఞాధురంధరులగుటచేతను, గవిత్వవిషయమున సూక్ష్మపరిజ్ఞానము గలవా రగుటచేతను, కేవలాస్థిపంజరరూప మైనప్రాక్తనకవిత్వాంగమునకు రక్తపూరమును నూతన చైతన్యమును గల్గించి యాకృతిపరివర్తనము నందింపఁ గల్గుచువచ్చుచున్నారు.

కవితాసామర్థ్యము ప్రాకృతికవిషయముల సహానుభూతియున్ననే కాని లభింపనేరదు. ఏవిషయమును గూర్చి వర్ణింపఁబోవునపు డైన నద్దానిలో నవినాభావముగఁ గలసిపోయిననేకాని, యదికవిత్వ మనిపించుకోనేరదు. "వ్రణితునిఁజూచి నాయనా! నీబాధయెట్టున్నదని నేనడుగను; మఱినేనె వ్రణితుఁడ నైపోదు" నని **Walt Whitman** కదా వచించియున్నాఁడు.

పద్యభావము సంజ్ఞారూపమున మనలను బాహ్యమున కీడ్చుకొనిపోవును. అందలిసూక్ష్మాంశమె మన కనంతవికాసము నందించుచుండును. కేవల భావనాశక్తికె కాదు; అది మన సంపూర్ణజీవితమునకె సమగ్రసంతృప్తి నమకూర్చుచుండును. సముద్రతీరమందలి సికతాలేశమునకును చిరత్నరత్నమునకును క్షుద్రకీటకమునకును పరమమిత్రమునకును, ఎంత తారతమ్యముగలదో, సామాన్యకవితకును నవ్యకవితకును నిశ్చయముగా నంత తారతమ్యము గలదు.

ఇట్టి సత్కవిత్వము ప్రకృతిరహస్యముల నారసినవారికె కదా సాధ్యమగును! మహాత్ముఁ డయిన రాల్ఫువాల్డోయిమర్సన్' 66 పుటలలోఁ బ్రకృతిని వర్ణింప మూఁడేండ్లకాలము వినియోగించుటచేతను, భక్తియుక్తదృష్టియు నంతరంగపారిశుద్ధ్యమును గలవాఁ డగుటచేతను మహానందామృతముఁ జిలుకుచు వచనమునందు సహిత మత్యంతప్రభాభాసమాన మైనకవితాచాతురి నెల్లడించి వినిర్మలకీర్తిఁ గాంచి మించినవాఁ డయ్యెను. నవ్యకవిత గ్రంథబాహుళ్యమునఁ గాక నాలుగుతేటమాటలందె వెలయింపవచ్చుననుట కాతనిని నిదర్శనముగాఁ జూపవచ్చును.

ఈశ్వరభక్తిప్రభావముననె సంఘము పాటవము గలిగి కవిత్వము కాంతి గలిగి యుండనేర్చును; గావున నయ్యది కొఱవడిన హేతువుననె సకల

కళలకును సంఘములకును సంకుచితత్వమే యేర్పడి క్షుద్రమానవసంప్రీతియో జీవితాదర్శమై పారిశుద్ధ్యము పడటిపాలై పోవును. అంతకంటె ప్రళయము గలుగునని భావింపఁ గలమా?

మస్తిష్కమండలి సహస్రదళపద్మమునందు రసమె లేకయున్న నంతర్వీక్షణము నెఱుంగకున్న, భక్తిశూన్య మగుచున్న, బరిణతచిత్తమున నానందమొక్కటి వంచించుచున్న నింకఁ గవిత్వమెక్కడ? భక్త్యావేశపరవశు లైన హేతువుననేకదా, విశేషపాండితి నెఱుంగనివా రని యెన్నంబడు బమ్మెరపోతనామాత్యుఁడును వేమనయోగీంద్రుఁడును నిరుపమానకవిత్వముం జెప్పఁగల్గినవారైరి? వా రట్టివారు కాఁగల్గుటకును పలువు రితరులు వారినీడనైన నడుగులిడఁ జాలకుంటకును గారణము వే తెయ్యది కలదు? మన శతకకవులు కొందఱు చూపిన జీవకవితాగతులు పెక్కండ్రకు లభింపమి కీభక్త్యభావమే హేతువు.

మనభావముల స్వచ్ఛతవలననె మనజీవితమును స[illegible]చ్ఛతరమవ్వొడు నని John Morley యను ధీశాలి Vauvenargues e[illegible] పరాసీకవీశ్వరుని గూర్చి వ్రాయుచు, 'It is by our ideas that we ennoble our passions or we debase them ; they rise high or sink low according to the man's soul.'' అని తెల్పినవాక్యమందలి యాథార్థ్యమును గ్రహించి కవీశ్వరులు కాఁగోరువారు పరిశుద్ధాత్మభావములం గలిగియుండవలయును.

సంసారవిషవృక్షమున సజ్జనసాంగత్యము కావ్యామృతరసాస్వాదనము ననునవి రెండే సర్వోత్తమరసవత్ఫలములు అని సంస్కృతకవి వచించినాఁడు.

వాగ్మిత గాదు కవిత ; వాచాలతయుఁగాదు కవిత ; రసికతయుఁగాదు కవిత. మనమానసమున నూహింపఁగా, నూహింపఁగా, నద్భుత మగునది యుఁ గాదు కవిత. ప్రభాకరుఁడు గగనతలమున నెగయు వేళ, స్వయంప్రకాశత్వముతో జగత్ప్రకాశత్వమును సమకాలముననె సమకూడుచున్నవి కదా! నవ్యకవితయు నట్టిదే.

సహజముగఁ బరిశుద్ధమానవహృదయమునఁ బొడముచుండు భావములవలననె నవ్యకవిత నితాంతసుగమ యై వజ్రసముత్కరభాసమాన యై సుస్థిరయై చిరనూతనజీవనమును బ్రసాదింపఁగలుగుచున్నది.

కళింగదేశ వృత్తాంతము

—: శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు :—

[౧౯౩౭ వ సంవత్సరమున జూన్ నెల ౧౬-౧౭ తేదులయందు ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలివారిచే ముఖలింగమున జరుపఁబడిన కళింగదివ్యోత్సవసమయమునఁ జదువఁబడిన వ్యాసమునుండి యుద్ధృతము.]

క్రీస్తు సప్తమశతాబ్దమునందు గాంగవంశజులు మధ్యకళింగమును వశపఱచుకొని భువనేశ్వరమునందుంబలె నీముఖలింగమునందుఁ బెక్కు శివాలయములను నిర్మించి, పుణ్యక్షేత్రమున సర్వదా నివసించుట యపచారహేతువగునేమో యని శంకించి దీనికి సమీపదూరమున నున్న నగరకటకమునందు వసించుచుండిరి. వారు నిజనగరమునకుఁ దమ ప్రాచీనరాజధానియైన కటకముయొక్క పేరును జేర్చి నగరకటకమను నామమిడుటయును నేటికి నేటేటా రెండుమార్లు శ్రీ శ్రీ ముఖలింగేశ్వరుఁడు నగరకటకము వెళ్లుచుండుటయును, పైని పేర్కొనఁబడిన న్యాసములను స్థిరపఱచెడిని. నగరకటకము వాడుకలో నగరికటకమయినది.

కొన్ని తామ్రశాసనములందు "గాంగవంశ" మనియును మఱికొన్నింటియందు "గంగవంశ" మనియు నుండుటవలనను, "గాంగవంశ" మనియున్న శాసనములలోఁ గొన్నింటియందు గోత్రము లిఖింపంబడకుండుటవలన నవి రెండువంశములని కొందఱందురు. కాని, యట్లనుట సరిగాదు.* "గంగవంశ" మనునది కేవలమపశబ్దము. దానిని వినునపుడు పాణినిని స్మరింపవలసియుండును. "గాంగవంశము" లేక "గంగావంశ" మనుట సమంజసము. "గంగవంశ" మని యుండుటకుఁ గారణము తచ్ఛాసననిర్మాతయొక్క మౌఢ్యమేయగును. వంశమును బేర్కొనినపిమ్మట గోత్రమును నుడువ నక్కఱలేదని వారు దానిని మానియుందురు. అంతమాత్రముచేత వారిని గోత్రహీను లనరాదు. నిజగోత్రమును జెప్పని మహాకవి- కాళిదాసాదులకు గోత్రమే లేదనుట యుక్తముగాదు కదా. కావున మీఁద సూచింపంబడిన తామ్రశాసనకర్త లందఱు నేకవంశజులనియే యెఱుంగవలెను. గాంగవంశజులలో నాదిమపురుషశిశువు, చంద్రవంశజుం డయినట్లును, అతనిని బెంచిన యాత్రేయగోత్రజబ్రాహ్మణుం

---

* ఇది వివదనీయము. ప. అ.

డాశిశువుయొక్క జన్మవృత్తాంతమును బ్రకటించుచుఁ దాను జెప్పినపలుకుల నిజమును బ్రజలకు నమ్మించుటకు నాతనిని గంగానదియందు వైవ నాశిశు వందు మునుంగక తేలుచు నొడ్డునకురాఁగాఁ బ్రజలాతనిని దమరాజుగా నంగీకరించినట్లును, నాఁటంగోలె నాతఁడు నిజపోషక పితృగోత్రమునే గ్రహించి గంగావంశజుఁడను ప్రసిద్ధిని గాంచినట్లును గింవదంతిగలదు. చంద్రుఁడత్రిపుత్త్రుఁడగుటవలనఁ జంద్రవంశజాతమాత్రము చేతనే యాతనికి నాత్రేయగోత్రము గలిగెననవచ్చును. తత్సత్యము నారయుట పండితులపని.

ఏతదుత్సవమునకు సంబంధించిన కళింగదేశమును గూర్చి కొన్నినుడుల నిపుడు నుడువుట యుక్తముగాఁగదా. వానిని నా "కళింగదేశ" మను వ్యాసమునుండియే గ్రహింతును. కలిం=కలహం ; గచ్ఛతీతి=ప్రాప్నోతీతియను వ్యుత్పత్తినిబట్టి కళింగదేశము పూర్వకాలమునందుఁ గలహస్థానమయి యుండినట్లనుమేయ మగును. అందలిజను లీర్ష్యాళువులయి చీటికి మాటికి జగడములు సేయుచుండెఁబోలు. అట్లయ్యును గళింగపదముయొక్క ప్రతిపదములు "దక్షః; విదగ్ధః" అని యుండుటవలనఁ దద్దేశజులు సమర్థులును నేర్పరులునై యుండవచ్చును. ఇట్లుండ ననువువంశజుఁడయిన బలియొక్క తృతీయనందనుఁడయిన కళింగుఁడు పాలించుటవలన నాతనిపేరు తద్దేశమునకుఁ గలిగె నని మహాభారతాదిపర్వము ౧౦౪ వ యధ్యాయమున నున్నది.

"చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థానం యస్మిన్ దేశేనవిద్యతే। మ్లేచ్ఛదేశస్సవిజ్ఞేయ ఆర్యావర్తస్తతఃపరం॥" "అంగవంగకళింగేషు సౌరాష్ట్రేమగధేతథా। తీర్థయాత్రాం వినాగత్వా పునస్సంస్కార మర్హతి॥" అను వచనములవలనఁ జాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థగలిగిన తమ నివాసస్థానమే పవిత్రమయిన దనియుఁ దక్కిన యంగవంగకళింగాది దేశము లపవిత్రము లయిన వనియు నార్యుల యుద్దేశ మగుట సుస్పష్టము.

మహాభారతారణ్యపర్వమందలి "ఏతే కళింగాః కౌంతేయ యత్ర వైతరణీ నదీ॥" అను లోమశమునివచనమువలనఁ గళింగము వైతరణీనది గలిగినదేశ మని తెలియును. "వంగానుత్థాయ తరసా నేతా నౌ సాధనోద్యతాన్। నిచఖాన జయస్తంభా న్గంగాస్రోతో౽ంతరేషు సః॥" "సతీర్త్వాకపిశాం సైన్యై ర్బద్ధద్విరదసేతుభిః। ఉత్కలాదర్శితపథః కళింగాభిముఖోయయౌ॥" "సప్రతాపం మహేంద్రస్య మూర్ధ్నితీక్ష్ణం న్యవేశయత్। అంకుశంద్విరదస్యేవ యంతా గం

ఖీరవేదినః॥" ,,తాంబూలీనాం దళైస్తత్ర రచితాపానభూమయః। నారికేళాసవం యోధాః శాత్రవం చ పపుర్యశః॥" అను రఘువంశశ్లోకములవలన వింధ్యనునకు దక్షిణముననున్న వంగదేశమున కీవలఁ గపిశానది (మేదినీపురసమీపమునఁ గల కసాయీనది) గలదనియు దాని కీవలనున్న యుత్కలదేశమున కీవల మహేంద్రగిరితో నొప్పెడి కళింగదేశము గలదనియు నందుఁ దములపుఁదోఁటలు గలవనియుఁ గొబ్బరికల్లు లభించు ననియును గోచరించును. మఱియును ,,ససాగరం సమాసాద్య గంగాయాస్సంగమేన్నృప। నదీశతానాం పంచానాం కృత్వా చక్రే సమాప్లవం॥ తతస్సముద్రతీరేణ జగామవసుధాధిపః। భ్రాతృభి స్సహితోవీరః కళింగా న్ప్రతిభారత॥" అను మహాభారతారణ్యపర్వమందలి శ్లోకద్వయమువలన గంగాసాగరసంగమమున కీవల సముద్రతీరమునఁ గళింగదేశ మున్నట్లు సూచిత మగును. "జగన్నాథపూర్వభాగా త్కృష్ణాతీరాంతరం శివే। కళింగదేశస్సంప్రోక్తో వామమార్గపరాయణః॥" అను నర్వాచీనతంత్రిగ్రంథములలోని దగు శక్తిసంగమతంత్ర మందలి శ్లోకమువలన జగన్నాథక్షేత్రము యొక్క పూర్వభాగము మొదలు కృష్ణానదీతీరము వఱకును గళింగదేశ మనునట్లు తెలియును. కళింగదేశము యొక్క దక్షిణసీమ ద్రావిడదేశ మని కొందఱందురు. కళింగదేశము సముద్రతీరస్థ మగుటవలననే కళింగపదము సముద్రతీరార్థమున వాడఁబడి యున్న దని క్రీ॥శ॥ ద్వితీయశతాబ్దమున నుండిన రోమకదేశవాసి—ప్లిని నుడువ సాహసించెను. ప్రతాపరుద్రదేవగజపతికిఁ బ్రతినిధిగ రాజమహేంద్రవరమున రాయరామానందుండుండి పరిపాలించు చుండినట్లు చైతన్యచరితామృతమునందుఁ జెప్పఁబడి యుండుటవలనను "గంగాగోదావరోర్మధ్యే కళింగదేశే" అని యుత్కళులు సంకల్పసమయమున నుచ్చరించు చుండుట వలనను గంగానది మొదలు గోదావరీనది వఱకుఁ గళింగదేశ మయినట్లు కొందఱ యాశయము. ఋగ్వేదమున నుత్కల నామము లేనట్లును గళింగనామ మున్నట్లును రాజేంద్రలాల మిత్రుని పలుకులవలన విదిత మగును. మనము వినుచుండు దేశములపట్టియందు నట్టే యున్నది. పాణినిసూత్రము లందును గళింగనామమే గలదు. అయిన నుపరికథిత రఘువంశశ్లోకములవలన వంగకళింగములకు నడుమ నుత్కలదేశ ముండుట స్పష్ట మగుచున్నది. అందుచేత నేఁబోలు మహానది మొదలు గోదావరి వఱకుఁ గళింగదేశ మని మఱికొంద ఱనుచున్నారు. ఉపర్యుక్తప్ర

మాణములనుబట్టి యాలోచింపఁగఁ గళింగదేశసీమలను సరిగ నిర్ణయించుట సాధ్యాతీత మని తోఁపక మానదు. నాలుగుజిల్లాలుగ నుండి యాఱుజిల్లాలుగ మాఱిన యుత్తరసర్కారులలో నివసించు చున్న మనకు దేశములయెల్లలు ను వేళ్లు నెల్లప్పుడు నొక్కచక్కిగ నిలువకుండుట నవీనవిషయముగాదు. బాగుగ భావించినచోఁ బ్రాచీనకాలమున గంగాసాగర సంగమమునకు దక్షిణముగఁ గృష్ణానదీపర్యంతమును సముద్రతీరస్థిత భూభాగము కళింగదేశనామముతో నొప్పుచుఁ గాలవశమునఁ గలిగిన మార్పులవలనఁ గ్రమక్రమముగ ఖండవిఖండములు గాఁగ దాని యెల్లలును మాఱు చుండుటయే కాక, యది దేశైకముగ నుండక దేశసమూహ మయి తుదకుఁ దనపేరును బోఁగొట్టుకొని యున్న దని తోఁచెడిని.

మగధదేశీయుఁడును గుప్తవంశీయుఁడును నయిన భవదేవగుప్తుఁడు "త్రికళింగాధిపతి" బిరుదమును గొనియున్నట్లు క్రీ॥ శ॥ పంచమశతాబ్దపుశాసనములలోఁ గొన్నింటియందుఁ గనంబడుచుండుటవలనను, ఉత్కళింగము (మీఁదికళింగము), మధ్యకళింగము (నడిమికళింగము), తలకళింగము (క్రిందికళింగము) అను నామముల వ్యవహారమువలనను గళింగము గొంతకాలమైనతరువాత మూఁడుభాగములు గల దయి యుండెను. భవదేవగుప్తుఁడు సమగ్రకళింగమును శాసింపకున్నను, గొంతభాగమును మాత్రము శాసించుచుఁ ద్రికళింగాధిపతిబిరుదమును గ్రహించి యుండనోపు. బిరుదము లత్యుక్తిపూర్ణములుగదా!

ఉత్కళింగమే యుత్కలముగాను, తలకళింగమే తెలుఁగుగాను మాఱిన దని కొందఱ యభిప్రాయము. అట్టి యభిప్రాయ మగ్రాహ్యము గాదు. కాళిదాసుని కాలమునకు ముందే యుత్కళింగ ముత్కల మయియుండును. కనుకనే యాయన మధ్యకళింగమునే కళింగమని నిశ్చయించుకొని దానికిని వంగమునకును నడుమ నుత్కల మున్నట్లు వచించెను.

త్రిలింగమధ్యస్థిత కారణమువలనఁ దెలుంగయ్యె ననునూహాభారత హృదయములందుఁ దలకళింగమే తెలుంగయ్యె ననునూహము చోటు నొందకున్నను, మొదటియూహముకంటె రెండవయూహమే యధికతరయుక్తియుక్తము. చెప్పంబడుచున్న మూఁడులింగములును సృష్ట్యాదిసంభవములు గాని యేకకాలప్రతిష్ఠితములు గాని కా వనుట నిక్కము. ఆలింగముల ప్రతి

ష్ఠలకు మునుపు తన్మధ్యదేశము నామశూన్యముగ నుండె ననుట యసమం జసము. మఱి పదములు మాఱునపుడు వర్ణాగమవర్ణలోప వర్ణవ్యత్యయము లు బహుళములు. కాబట్టి తలకళింగమే తెలుంగ య్యెనని నానమ్మిక.

మహాభారత శాంతిపర్వ చతుర్థాధ్యాయమునందు "తతః కదాచి ద్రాజాన స్సమాజగ్ముస్స్వయంవరే। కళింగవిషయే రాజ న్రాజ్ఞ శ్చిత్రాంగదస్య చ। శ్రీమ ద్రాజపురం నామ నగరం తత్ర భారత॥" అని యుండుటవలనఁ గళింగదేశపు రాజధాని రాజపుర మైనట్లు విశద మగును. ఆరాజపురమే "యాజపురము" లేక "జాజ్‌పూ"రని తోఁచెడిని. అయినను, క్రీ॥శ॥౪౭౪-౫౨౬ లోఁ బ్రజాపాలన మొనరించిన కేసరివంశ్య యయాతి కేసరి శ్రీజగన్నాథస్వామి నిర్మాణ ప్రతిష్ఠలును, భువనేశ్వరాలయమునకుఁ బునాది వేయించుటయును, కాన్యకుబ్జమునుండి పదివేల బ్రాహ్మణులను రప్పించి వైతరిణీనదీతీరస్థమును దనకు రాజధానియు నయిన "జాజ్‌పూరు" నందలి "దశాశ్వమేధ ఘట్టము" న నొకగొప్పయజ్ఞమును నిర్వర్తించినట్లు దేశచరిత్రమున నుండుటవలనఁ దద్యజనకారణమునం జేసి యా రాజధాని 'యాజపుర' మయి యిప్పుడు "జాజ్‌పూ" రని వాడంబడుచున్న దని కొందఱందురు. ఉత్కళింగ దేశజులయిన "ఝాడు ఆ" (ఆరణ్యక) బ్రాహ్మణులు యజన యాజనముల నెఱుంగకుండుటవలనఁ గాన్యకుబ్జ బ్రాహ్మణులను రావించుట జరిగి యుండఁబోలును. కళింగదేశము మూఁడుభాగము లైనపిమ్మట నుత్కళింగముయొక్క రాజధాని జాజ్‌పూరును, మధ్యకళింగముయొక్క రాజధాని గంజాముజిల్లాలో సముద్రతీరమున నున్నకళింగపట్టణమును, తలకళింగముయొక్క రాజధాని రాజమహేంద్రవరమును నై యుండెను.

సింహభూమి మండలమునఁ బ్రవహించుచున్న సువర్ణరేఖానదీతీరమునందు నుండిన "కర్ణసువర్ణ" మను పురము గొంతకాల ముత్కలదేశమునకు రాజధానిగ నుండెను. అది యిపుడు నామమాత్రావశిష్టమయినది. కామార్ణవ- ఇంద్రవర్మ క్రీ॥ శ॥ సప్తమశతాబ్దమున ముఖలింగమును రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలించుట వలనను బిమ్మట వచ్చిన గంగావంశాధిపతులు భువనేశ్వరమునందుం బలె దానియందుం బెక్కుశివాలయములను నిర్మించి దానినే రాజధానిగ నంగీకరించుటవలనను ముఖలింగము లేక నగరకటకము గొంత కాలము మధ్యకళింగమునకు రాజధానిగ నుండెను. శిలావంశమువారు మధ్యకళింగమునం గొంతకాల మాధిపత్యముం జేసిరి. అయినను వారు గంగావంశజులతో నెయ్యము నెఱపుచు సామంతరాజులయి యున్నట్లు తోఁచెడిని. తలకళింగ రాజధానులు మాఱుచుండె నను వృత్తాంతము మనకు నూతనముగాను.

క్రీ॥ శ॥ ౬౫౭ లో లలాటకేసరి లేక అలాబుకేసరి భువనేశ్వరాలయ నిర్మాణకార్యమును బూర్ణము గావించుటయేకాక, భువనేశ్వరమును నిజరాజధానిగఁ జేసికొనెను. క్రీ॥ శ॥ ౯౪౧-౫౩ నడుమ నృపకేసరి కటకపురమును నిర్మించెను. క్రీ॥ శ॥ ౧౦౩౪-౫౦ నడుమ మత్స్యకేసరి జగన్నాథక్షేత్ర సమీపమున నున్న "అఠరనళా" అను పదునెనిమిది నాళములుగల సేతువును గట్టించెను. క్రీ॥ శ॥ ౧౧౭౫-౧౨౦౨ నడుమ ననంగభీమదేవుఁడు నిజరాజ్యమును గంగానది మొదలు గోదావరి వఱకును బంగాళాఖాతము మొదలు సోనపురమువఱకును వ్యాపింపఁజేసి, కటకమునఁ గోటను గట్టించి, యిప్పటి జగన్నాథాలయమును నిర్మించి, యనేక సేతుసరోవరాదులను రచించి, పెక్కు గ్రామములను బ్రాహ్మణులకొసంగి, క్రొత్తనాణెములను వెలయించి, వీరశ్రీగజపతి గౌడేశ్వరనవకోటి కర్ణాటోత్కలవర్గేశ్వరాది బిరుదములను దాల్చెను. క్రీ॥ శ॥ ౧౨౦౪-౩౧ నడుమఁ బరిపాలించిన తృతీయానంగభీమదేవుఁడు సైతము "త్రికళింగాధినాథ" బిరుదమును దాల్చెను. క్రీ॥ శ॥ ౧౨౩౧-౫౭ నడుమఁ బరిపాలించిన నరసింహదేవుఁడు "ఉత్కలకళింగసామ్రా"ట్టను బిరుదమును గ్రహించెను. క్రీ॥ శ॥ ౧౨౭౧ లోఁ బరిపాలన మారంభించినట్టియు మొదటి నరసింహదేవునకుఁ బౌత్త్రుఁడయినట్టియు ద్వితీయనరసింహదేవుఁడే గంగావంశమువారిలో "గజపతి" బిరుదమును మొదటఁ గొనినవాఁడు. ఉత్కలదేశము గజసంకుల మగుటవలన నతఁడు "గజపతి" బిరుదమును గొనియుండును. క్రీ॥ శ॥ ౧౪౭౯-౧౫౦౪ నడుమనున్న పురుషోత్తమదేవుఁడు దండయాత్ర వెడలి, కాంచీపురాధీశు నోడించి, యాతనికూఁతురయిన పద్మావతిని పెండ్లాడెను. మఱియు నితఁడు వీరశ్రీగజపతి గౌడేశ్వర నవకోటికర్ణాటకలబర్గేశ్వరాది బిరుదములను బొందెను. క్రీ॥ శ॥ ౧౫౦౪-౩౨ నడుమఁ బరిపాలించిన ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు కృష్ణదేవరాయలకు నోడి తనకూఁతు నతని కిచ్చెను. ఇతని కాలముననే శ్రీమచ్చైతన్య స్వామివారు పురుషోత్తమక్షేత్రమునకు విచ్చేయుటయుఁ దద్దేశమున వైష్ణవధర్మము ప్రబలుటయు జరిగెను.

ప్రతాపరుద్రదేవుని కొడుకయిన వీరభద్రదేవుని సోదరి ననఁగ బ్రతాపరుద్రదేవుని కూఁతును గొండవీటిలోని కేతవరదుర్గాధీశుఁడును బూసపాటి తమ్మిరాజు తనయుఁడు నయిన రాచిరాజు పెండ్లాడినట్లు కవిజీవితములు ౫౧౪ వ పుటయందు ముద్రింపఁబడి సివర్ణనముకొలఁ గృష్ణవిజయములోని "నవ

భారతాఖ్యాన" మను సీసపద్య మియ్యంబడి యున్నది. "కటకేశ్వరుని చేతఁ గని కేతవర మాత్మపురముగ నేలె నేభూవిభుం"డను నాసీసముయొక్క రెండవపాదము రాచిరాజు ప్రతాపరుద్రునివలనం గూఁతునే కాక, కేతవరమును సైతము పొందినట్లు సూచించుచున్నది. రాచిరాజు ప్రతాపరుద్రుని బరాజితునిగఁ జేసిన ట్లాపద్యమునం గనంబడదు. అయినను గజపతులను జయించి వారి 'గజపతి' బిరుదమును బూసపాటివా రొందినట్లు కృష్ణవిజయమునఁ గలదని మన్మిత్రులలో నొకరు నాకుఁ జెప్పిరి. నేనెంత ప్రయత్నించినను నా కాపొత్తములభింపలేదు. ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు కృష్ణదేవరాయలకు మాత్రమే యోడి తన కూఁతు నతనికిచ్చినట్టు లుత్కలదేశచరిత్రమువలన గోచరించును. అంతేకాని యతనికి వేఱొకకూఁతురున్నట్లుగాని యామెను గేతవరసహితముగ రాచిరాజునకిచ్చినట్లుగాని యుండలేదు. మఱి రాచిరాజు నామముగాని కేతవరనామముగాని యందుఁ గనంబడదు. అంతేకాక వీరభద్రనామధేయుఁడు గజపతి రాజులలో నెవ్వండును లేఁడు. భంజవంశజులలో మాత్రము వీరభద్రభంజ నామఁడొకఁడుండెను. జేతలు దమచేత జయింపబడిన వారిని దాము జయించి యున్నట్లు సూచించు బిరుదనామములను ధరించుట స్వాభావికము; పరాజితుల బిరుదనామములనే తాము ధరించుట యస్వాభావికము. కాన గజపతులను జయించి పూసపాటివారు "గజపతి" బిరుదమును జేకొనిరను సమాచారము చింతనీయము. మాధవవర్మ విశాఖపట్టణమండలమునకు వచ్చి కుమిలిని భోగాపురమును షేర్మహమ్మదుఖానునివలనఁ గొలునకుఁ గొనినట్లును, క్రీ॥ శ॥ ౧౬౫౦లో సీతారామరాజు పర్లాకిమిడి గజపతితో మైత్రిని సలిపినట్లును, క్రీ॥ శ॥ ౧౭౧౩ లో విజయనగరదుర్గమును నిర్మించి యిక్కడకుఁ బొట్నూరునుండి రాజధానిని మార్చిన విజయరామరాజు క్రీ॥ శ॥ ౧౭౭౧లోఁ బర్లాకిమిడిలోని హీరమండలము హుండాను బ్రతారణముచేతను బలవంతముచేతను గ్రహించినట్లును కైఫీయతులు విశాఖపట్టణమండలపు మాన్యూలునందుఁ గలదు. గజపతులప్రభ యుత్కళమునం బ్రబలినట్లు పూసపాటివారిప్రభ విశాఖపట్టణమండలమున క్రీ॥ శ॥ పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునం బ్రబలినట్లు కనంబడును. అప్పుడు వారు "గజపతి" "కళింగాధిపతి" యను రెండు బిరుదులను సైతము చేకొనియుందురు. తలకళింగాధిపతుల చరిత్రములను నాకంటె మచ్చోఫితలే యెక్కువగ నెఱింగినవారను విశ్వాసము గలవాఁడనగుటన్నాని విట నుడువను.

కళింగరాజయిన చిత్రాంగదుని కూఁతును దుర్యోధనుఁడు పెండ్లాడినట్లు మహాభారతశాంతిపర్వమున నున్నను, మీఁద నుదాహృతమయిన "అంగవంగ కళింగేషు" అను శ్లోకమునుబట్టి కళింగదేశ మపవిత్రమయిన దనియు, నందలి యాదిమవాసులు పతితులుగను మ్లేచ్ఛులుగ నెన్నంబడుచుండిరనియు దోఁపక మానదు. అట్టి యాదిమవాసులలో నోడ్రులను నొక తెగవా రిప్పటికిని గలరు. వారు తెలివి గలిగి కృషీకులును శూరులునై సర్వవిధములఁ దెలగాలను బోలియుందురు. "శనైకస్తు క్రియాలోపాదిమాః క్షత్రియజాతయః। వృషలత్వంగతాలోకే బ్రాహ్మణాదర్శనేనచ॥ పౌండ్రకాశ్చోడ్ర ద్రవిడాః కాంభోజా యవనాశ్శకాః। పారదా పహ్లవాశ్చీనాః కిరాతా దరదాః ఖశాః॥" అను మనుస్మృతి దశమాధ్యాయమందలి శ్లోకద్వయమును బట్టి యోడ్రులు పతితక్షత్రియులయి యనార్యులలోఁ జేరినట్లు కనంబడును. "తథాన్ధ్రాన్ద్రావిడాన్పుండ్రాం శ్చోలాంశ్చైవ సకేరళాన్॥" అని రామాయణమందును, "పాండ్యాంశ్చ ద్రవిడాంశ్చైవ సహితాం శ్చోడ్రకేరళైః॥" అని మహాభారతమునందును వారుగ్గడింపంబడి యున్నారు. వారుత్కళింగములోని "ఖార్దా" ప్రదేశమున వసించుటవలనఁ దత్ప్రదేశము "ఓడ్రదేశ" మయి; సామాన్య జనవ్యవహారమున "ఒడిశా" యయి, ఆంగ్లోచ్చారణప్రభావమున నిపుడు "ఒరిస్సా" యయినది. ఓడ్రులనుబట్టి యోడ్రదేశ మేర్పడినట్లే తెలగాలను బట్టి తెలగనా డేర్పడెను. ఓడ్రరాజు గజదంతములను బాండవులకు సమర్పించినట్లు మహాభారతసభాపర్వమునను ండుటవలన నోడ్రులలో రాజమంత్ర్యాదు లుండి తమ చిన్నప్రదేశమును దా మేలుకొను చుండి రని తెలియును. "శక ఆభీర చాండాల శబర ద్రవి డోడ్రకాః। హీనా వనేచరాణాంచ భాషా స్వప్త ప్రకీర్తితాః॥" అను భరతముని వచనమువలన నోడ్రులభాష సవర మొదలగు భాషలను బోలి నీచముగ నెన్నంబడుచుండె ననుట సుస్పష్టము. ఆర్యసంపర్కముచేత నది సంస్కరింపంబడి యుత్కళనామమును బడసి సభ్యతను గాంచెను. ఇపుడు సింహభూమి యని పిలువంబడు మండలము పూర్వము "హరభంగ" మని వాడంబడుచుండెను. అందు నివసించుచున్న "భూమియా" లేక "భూయా" యనువారే యందలి యాదిమజాతివారు. వారు జన్నిదమును దాల్తురు. భూమియాపదమునకు భూమి గలవా రని యర్థము. ఇప్పటి సింహవంశ క్షత్రియులు భూమీయాలను జయించి వారి స్వత్వమును నశింపఁ జేయుట

యే కాక, తత్ప్రదేశనామమును సింహభూమిగ మార్చిరి. మఱి భూమియాలను హీనులుగ గణించిరి. జేతలచేతలను బరాజితుల దుర్గతులను వర్ణింపనక్కఱలేదు గదా. మీఁదఁ జేర్కొనంబడిన యోఢ్రులు, తెలగాలు, భూమియాలు గాక, కోలో, ఖారియా, పురాణో, భూమిజో, పారోజా, (ప్రజా) సాంతాళో, కొంధో లేక కోదు, కోయు, గోండో, ఘాసియా, కొండోరా, కైవర్తో, జాలరి, కొదాళో, ఘుమ్మురియా. చామారో, డోమొ, పాణో (పౌండ్రః), బౌరి, బాఘుడీ, సవర, బగతా మొదలగు జాతిజులు కళింగదేశాదిమనివాసులు. వీరిలోఁ జెక్కు తెగలవా రిప్పటికిని బ్రాహ్మణుల నపేక్షింపక తమ వివాహాదికృత్యములను దమవారిచేతనే చేయింతురు.

ఆదిని గళింగదేశమునందు ధర్మము లెట్లుండెనో, జనులమతము లెవ్వియో, యేయే దేవత లారాధింపంబడు చుండిరో నిశ్చయింపం జాలము. ఐనను జనులుసేయుపూజలు జీవహింసతోఁ గూడియుండె ననియు నందు "కొంధో లేక కోదు" మొదలగునవారు నరబలులను సైత మిచ్చుచుండి రనియు నన నొప్పును. క్రీ॥ పూ॥ తృతీయశతాబ్దము మొదలు క్రీ॥ శ॥ నవమశతాబ్దము వఱకును బౌద్ధమతమును, గొంచె మించు మించుగ బౌద్ధమతముతోడనే కొంతవఱకు జైనమతము నటుతరువాత శైవము నటుపిమ్మట వైష్ణవమును గళింగదేశమున వ్యాపించెను. ఇన్ని సాధుమతములు వ్యాపించిన నేతద్దేశమున నిప్పటికిని జంతుహింస నిలిచియుండుట యత్యంతశోచనీయము.

కళింగదేశమునకు నార్యులు వచ్చినకాలమును నిర్ణయించుట కెట్టియాధారములును లేవు. క్రీ॥పూ॥ బహుశతాబ్దములకు ముందే యార్యాగమనమై యుండును. యయాతికేసరి రప్పించుటవలన బ్రాహ్మణులు కన్యాకుబ్జదేశమునుండి యుత్కళింగమునకువచ్చినట్లు మీఁద నుడువంబడినది. ఆర్యులు మగధమునుండి యక్కడకు వచ్చి నట్లు కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావు వ్రాసెను. ఇట్లు దేశభేదము సూచిత మగుచుండుట వలన నార్యు లుత్తరదిశనుండి యుత్కళింగమునకు వచ్చి రనిన నిర్వివాదముగ నుండును. వా రోఢ్రులను బరాజితులుగం జేసి తద్దేశనామము నయిన నిలుపం దలంపక నిజార్జితదేశమునకు నుత్కల మని పే రిడిరి. ఐన నోఢ్రనామము విడువ కుండుటం గాఁబోలు దాని నోఢ్రముగ సవరించిరి. ఇపు డుత్కలమునకు నోఢ్రము పర్యాయపద మైనది. పరాజితు లైనయోఢ్రులు నీచు లైరి. ఆర్యులు మధ్యరాష్ట్ర

ము నిండినపిమ్మట దానికి నంటియుండిన యాంధ్రదేశమున వ్యాపించిరి. ఆంధ్రదేశము మధ్యరాష్ట్రమును బశ్చిమరాష్ట్రము నొరసియుండి నట్లు తోఁచెడిని. అద్దేశముసైతము వింధ్యదక్షిణ మగుటవలన నదియు నార్యప్రవేశపూర్వ మనార్యజనాకీర్ణముగ నుండె ననుట నిస్సందేహము. అందలి జనులుసైతము సమర్థులుగను నేర్పరులుగ నుండిరి. దాని స్థానము సరిగఁ జెప్పుటకు వీలులేదు. దాని యెల్లలును గళింగసీమలువోలె నానావిధములుగ మాఱుచుండెను. ఆంధ్రరాష్ట్రప్రభువులశాసనములు ప్రాకృతభాషయందే యుండుటవలనను, ఆంధ్రకవులచరిత్రము ప్రథమభాగము ౨౬౭ వ పుటయందు "భాతికకళానిధి" లోనిదని యుదహరింపంబడిన యాంధ్రభాగములలోఁ దెలుంగుచేరి యుండక పోవుటవలనను, ఆంధ్రము తెలుంగు గా దని నిశ్చయింప దగును. ఆంధ్రాగతులయిన యార్యులు తలకళింగమున వ్యాపించి దానిని స్వీయదేశముతోఁ గలిపికొని యుందురు. అప్పటినుండి తెలుఁగుబాస ప్రాకృతసమశబ్దములను బ్రాకృతభవశబ్దములను గలిగి వృద్ధి నొందినది. మఱియు నాంధ్రమును దెలుంగు నుత్కలాంధ్రములువోలెఁ బర్యాయపదములుగ వాడం బడుచున్నవి. పూర్వ మొకప్పు డెండలు హెచ్చుఁగ నగ్నిపిడుగులు పడుటవలన నగ్నిమిత్రుని కన్నులు పోవఁగ నతఁడు దనకన్నుల కొఱకు సూర్యుని బ్రార్థింప నతఁడు ప్రసన్నుఁడయి యగ్నిమిత్రున కొక భాష నొసంగ దానిమహిమ వలనఁ బోయినకన్నులు మరల రాఁగ నంధతను బాపుటంజేసి యాభాష యాంధ్రనామము గలదయి నట్లు "భాషాముకుర" మను నాంధ్రగ్రంథమందలి రెండుపద్దెము లాంధ్రకవుల చరిత్రము-ప్రథమ భాగము-౨౬౯-౭౦ పుటలలో నున్నది. ఈ యసందర్భపురాణగాథను నమ్ముటకంటె నానార్థరత్నమాలయందు "అకారో బ్రహ్మవిష్ణ్వీశకమఠేష్వంగణే రణే" అని యుండుట వలన "అం=యుద్ధమును; ధ్రః=ధరించునది యగుటంజేసి అంధ్రమై, అంధ్రమే స్వార్థమునందు ఆంధ్రమయ్యె" నని తలంచుట సమంజసము. ఆంధ్రుల శౌర్య మితిహాసప్రసిద్ధమగుటవలన మీఁది నిర్వచనము యుక్తముగ నుండును.

అటుతరువాత నార్యు లుత్కలమునుండి దక్షిణమునకును దలకళింగమునుండి యుత్తరమునకును గ్రమక్రమముగ వ్యాపించి మధ్యకళింగము నాక్రమించిరి. ఇట్లార్యులు ప్రవేశించినపిమ్మటను, జగన్నాథము, భువనేశ్వరము, మహేంద్రగిరి, స్థిరగోకర్ణము, ముఖలింగము, శ్రీకూర్మము, సింహాచలము,

ద్రాక్షారామము, కోటిఫలి, మంగళగిరి మొదలగు హరిహరక్షేత్రములు వెలసిన తరువాతను గళింగము పుణ్యదేశములలో నొకటి యైనది. ఉత్కలదేశమునందు వాడంబడు "ఋషికుల్యాం సమాసాద్య యావ ద్వైతరణీనదీ । స ఏవ హ్యుత్కలో దేశః పుణ్యక్షేత్రం ప్రచక్షతే॥" అను శ్లోక మందులకు నిదర్శనము. ఋషికుల్యానది గంజామువద్ద నున్నది.

"కాళింజీ" లేక "కాళింగు" అను నొక తెగవారును, కళింగకోమట్లను మఱొక తెగవారును మధ్యకళింగమునం గలరు. వీ రాదినుండియు సభ్యతను గన్నవారు; మఱి యజ్ఞోపవీతము దాల్చువారు. అందు మొదటి తెగవారు ముఖలింగేశ్వరుని సింహాచలసమీపమున నున్న మాధవస్వామిని బూజించుచున్నారు. ఆలోచింపంగ నార్యులు మధ్యకళింగమున వ్యాపించునంతకును వారచ్చోట బ్రాహ్మణ స్థానీయులుగ నుండిరి; రెండవ తెగవారప్పుడు నిప్పుడును వైశ్యకృత్యమును జేయువారు. కళింగదేశవాసులు సముద్రులును, బండితులును గొన్ని కళలయందు నిపుణులు నై యుండిరి.

నూపురమహిమ లేక కన్నకిచరిత్రము

—• తి. సు. మురుగేశ పిళ్లెగారు •—

(గతసంచిక శేషము)

కన్నకి గోవలుల పెండిలి.

ఇట్లు నానాటికి దెలితొక్కచందు చందంబున నందంబై పెచ్చుపె
రిఁగి విచ్చలవిడి నిద్ధముకు బ్రాహ్మప్రొద్దున కొంకశీపిగా వన్నెకెక్కి పొంపిరివో
వుచుఁ బదునాఱేండ్లుగల పోఁడిమై గోవలుఁడును బండ్రెండేండ్లుగల పోతి
మై కన్నకియుఁ దెలువారి యుండుటం గని చుట్టలందఱును గన్నకికిఁ ద
గినపెనిమిటి గోవలుఁడ యనియు, గోవలునికిఁ దగినయిల్లాలు గన్నకియ
యనియుఁ దీర్మానించి వారితండ్రు లగుమాసాత్తువానికిని మానాయకునికి
నిఁ దమతమయెడఁదలఁగల • యొప్పికోలుం దెలిపిరి. చుట్టములమైకోళ్ళ
నియ్యకొని యాయిర్వురితలిదండ్రులు నట్లానర్పుట కుజ్జగొని చేపట్టుసేయించు
టకు దిట్టపఱిచి, సోదెగాండ్రచే మంచిమూహుతము పెట్టి, చెట్టపట్టుపండుగకు
వలసినబండముల నవ్వారిగా సేకరించి, చుట్టములను, నంటువారలం బిలువంపం
చిరి. ఇండ్లు, పందిరి మొదలగువానిని బన్నీటనలికి, ముత్తైపుసున్నముతో
మ్రుగులిడి, యరఁటిమ్రాఁకులు, మొసలిబిబ్బీలు, పోఁక, గొబ్బరి పాళలు, విరిదం
డలు, ఉల్లడములు మొదలగువానితోఁ గైసేసిరి. పెండ్లిచవికలో జలతారుజా
లీలు, దొడిగినకుతిసపట్టు, పచ్చనిసకళాతు, చందువాలుగట్టి రంగుటరుగులం
గదంబముతో నలికి, తెలిగంబురాదుమారముచే మ్రుగ్గులువెట్టి, మేలమావి
చివుళ్లుఁ, బచ్చనితోమాలియలతోను, మల్లెలు, మొల్లలు, సంపెగలు విరవాది
మొగిళ్ళు, కేందమ్మి, చెండొవ, పొన్నలు, పొగడలుమున్నగు వలపులొలయు
పువుటెత్తులఁదొడిగి, నిండుకుండలునింపి, సజ్జరసంపుఁబొగలు వేసి, పుత్తడివన్నె
బుదుసాతివాసియు, జరబొజువిండ్లు, పిల్లదిండ్లు మొదలగువానితోఁ గైసేసిరి.
పెండ్లికొడుకైన గోవలునిం బన్నీట నీరాటమొనర్చి సేరాజుపేనాము గట్టనిచ్చి,
వెలిపట్టుమత్తాయి దొడిగి, పట్టుమార్పుపచ్చడము గప్పి, గంబూరగందము
జవ్వాజుల నునుపుగా నలఁది, నొసట వెలిబూది పూసి, జంకపొక్కిలి చుక్క
బొట్టిడి, తలకుఁ బాగాయుంచి, తురాయి సెక్కి మూలతాచౌకట్లు, పులుఁగుపచ్చ
లతావడము దమ్మికెంపులముద్దుటుంగరము, గండపెండేరము మొదలగుతొడ

పులఁ దొడిగి హావణించిరి. ఈలాగునం బెండ్లికూఁతురైన కన్నకిని నిగారపుమిన్నలు దాపఁబడిన మేలితొడవులతోను, మాదావళపుఁగంగొరుపావడ, జరబాజుచీర, జాలీలరవికలతోను, నైపూఁతగందముతోను వలపులొలయుఁ బలువగల విరులదండలతోను హావణించిరి. మూఁకతలగనము దాయఁగా పీఁకెయు, వాసెగోలు, నాగసరము, డవిణ, డోలు, డంకా, గిడియు, మద్దెల, చుయ్యంకి, వీరాణము, కవడె, కాళె, బూరుగ లనువాయిదములు గొల్లునమ్రాయింప హరువుగా మురువుసేయఁబడిన పెండ్లికొడుకుఁ బెండ్లికూఁతుం దెచ్చి రంగారు పెండ్లియరుంగున గద్దియయందుఁ గూర్చుండఁబెట్టిరి. ఐమువ లైరేనికుండలు దెచ్చియుంచి సేసలిడిరి. నేతిచాలువులచే సతనాల్కలసామి జక్కగా రాజుకొని రగులంజేసి బాఁపనలు దీవనలిడ, బాఁపెతలు సేసలిడ నైదువలు జేజే వెట్ట గోవలునిచేఁ గన్నకిచెట్టవట్టించి, డిగ్గసాకిరిగాఁ దాలిబొట్టుగట్టించిరి. ఇంటికవ లొండొరులు దలఁబ్రాలోసి చెట్టవట్టుకొని చిచ్చుఁవలగొని రానిచ్చి కూర్చుండఁబెట్టి పెండ్లిపండుగ గన్నులకుం బండువులుగాఁ జరిగించిరి. పెండ్లికేతెంచిన వారలకు గంబూరముగలిపిన ములాకాగందము, గొజ్జంగిపన్నీరుఁ, దాపులీను పూవుటెత్తులు, పండ్లు, గొబ్బెరలు, నెలవత్తి బాగాలు పుట్టములు, సొమ్ములు పసిండినాణెములం జాలుఁజాలు నని తనియున ట్లవ్వారిగా నొసంగిరి. పేదసాదలకుఁ బసిండిజడింగురిసి, లాఁతివిలాతివారల కేరాళముగా నాతములొసంగి త్రుప్పటిలం జేసిరి. పెండ్లికి విచ్చేసి యింటిపట్టెటిఁగిన కవలం దీవించి, కాయువుతో గారవించిన కరికాలచోళమన్నీనికి ముత్తుగొరులమొత్తము, గత్తలానిగమి, యురదములు, నందలములు, మిన్నలు, విలువయిడ నలవిగాని రతనంపుఁ దొడవులు, మేలిజరబాజుపట్టుదుప్పట్లు, జింకపొక్కిలియుఁ, బచ్చకప్పురముం బన్నీటం గదంబించిన సిరిగందముఁ, గప్రపువీడియము వలపుగులుకు విరులదండలు, వింజామరములు, వెలిపట్టుగొడుగులు కలువకాళంజి మొద లగురాచసొమ్ముల సూడిద వెట్టి సేవించిరి. ఇట్లు గనులకింపుగాఁ బెండిలిపండుగ జరగఁబడి యూలుమగ లల్లారుముద్దుగా మనుచుండిరి. పెండ్లిపండుగయొక్క నిగరంపుఁబెరిమెం దిలకించి కన్నకిగోవలులతల్లిదండ్రులు హళిచే సుమాళంపుటింపు కడలినోలలాడిరి.

కన్నకిగోవలుల కాఁపురము :—కన్నకి గొన్నమగనినే కంటఁగన్నదియ్యమని తలంచి మగనికిం జేయవలసిన యూడిగములలో నెఁతేనియుఁ గొ

అంత సంతరింపక మగఁడు సంతసించువిధమున నోలగింపుచుండెను. గోవలుని తల్లి తనకొడుకుం గోడండ్ర నింటికాఁపురము సేయుటలో నలవాటువడి కుదురవలయు నని తలపోసి యింటికవలకుం గావలసిన బండము లన్నింటిని వేఱొక మాఁడువులో నింపి, పనిసేయు పనుపరులం బనిచి యామాఁడువులో నాలును గలం గాఁపుర ముంచెను. ఆలుమగలిద్దఱు నుల్లమొరిమికపడి యామాలియయం దుండి చుట్టల బుజ్జగించుటయు, విందులఁ బాపల నోముటయు, విన్నాణుల నెదురేగి తెచ్చి యాఁడిగము లొనర్చి యోలగించుటయు, జోగులు, జంగమువారలు, దిరిపరులు మొదలగువారలకు వలసినవాని నింపునోఁడుపులతో నొసంగి తనిపించుటయు మొదలగు నిగారవుఁజేతలచే నింటిపట్టుం జాలుబడితో జరగించుచు మంతుకెక్కి మనుచుండిరి.

మాధవి :—కావేరిపూం బట్టణములోఁ జిత్రాపతి యను గడనపడఁతికిఁ గూఁతుకొక్కతె యుండెను. అది మాధవి యను పేరిముద్దుపులాఁడి. మాధవి బాల్యమునుండే యనేకవిద్వద్వరులచే ననేకవిద్యలు నాటపాటలు మొదలైనసాహిత్యవిద్యల నేర్చి విద్యావైదుష్యము నొంది పెడగారుచుండెను. తనకొమరిత భరతవిద్యాపారీణతయందును, గాంధర్వవిద్యాగాంభీర్యమందును సాహిత్యవిద్యాచాతుర్యంబునందును విఱ్ఱవీఁగి వాగ్గేయకారకవైభవధురీణయై వఱలుటం జిత్రాపతి రాజసమ్ముఖంబున నివేదించెను. రాజు దనసభలో మాధవియొక్క విద్యామహిమల వెల్లడించునట్లు గట్టడయిడెను. మాధవియు, రాజసభకేతెంచి తనభరతవిద్యాసామ్రాజ్యత్వముం దగువిధముల నేరిమిపేరిమితో వెల్లడించి సభాసదులచక్షువులయం దానందామృతము నాసారించెను. మాధవి నటించి చూపినయాటపాటలయం దలరుచుండిన ఆంగిక, వాచిక, ఆహార్యసాత్త్వికములగు చతుర్విధాభినయములం బాత్ర బహిః ప్రాణాంతః ప్రాణములు వికాసించునట్లు అంగ, ప్రత్యంగ, ఉపాంగములతో నభినయించి చూపినలాస్యతాండవములయందుఁ బిసాళించిన పాదచారీహావభావముల మనోజ్ఞతకును సాహిత్యరచనాసారస్యములకును మార్గము దేశి యనునాట్యభేదములకును, వినయవినమ్రతలకును నపరిమితానందరసాబ్ధిలోలాయమానమానసుండై మాధవికిం దలకోలను బిరుదమును, వన్నెమీఱిన జాంబూనదకమలమాలయు, వేయినెనిమిదిస్వర్ణదీనారములను గరికాలచోళసమ్రాట్టు సమ్మానముగా నొసంగెను. ఆస్వర్ణమాలయు వేయినెనిమిదికర్షముల బంగారము విలువగలదిగా

నుండెను. మహారాజసభలో సమ్మానముగాఁ బొందినబహుమానములంగొని మాధవి తనతల్లితోఁగూడఁ దనమందిరముసేరి పేరిమితో బెడఁగారుచుండెను.

కోవలుఁడు మాధవి న్వలచుట:—చిత్రాపతి, 'యీపుత్తడిదండకు దరనైన వేయి నెనిమిదిదీనారముల నిచ్చి విలుచువాఁడే నాయనుఁగుంగూఁతురైనమాధవికిం దగినమగఁ డౌఁగాక' యని మందలించి యాదండం దనబానిసయగు గూని యనుదాని కిచ్చి యావీటిపెద్దచదుకమం దుండి యున్నదానివలె నాగూనిని బుత్తడిదండం జేతంబట్టుక నిలువంబెట్టి తనయింటి సేరెను. మాధవియొక్క యాటపాటలపాటవములను దానిమురిపెములను దిలకించి తమక మగ్గలమయి కలువనేఁజాపోరికోహటించి తత్తరపాటుఁ జెందుచుండిన కోవలుఁ డాబంగారుదండను బట్టి గూనితోఁగూడి మాధవియొక్క దీమంబునకు మంతనంబున నేగెను. మాధవి కోవలుని మిక్కుట మగుమక్కువతో నెదు రేగి తోడితెచ్చి గారవముతో లాలించి కొలిచి నాఁటిదినము మొదలా కోవలునిఁ దనకు మగనిఁగా వలచి తనవలపుల మెలఁకువతో వెలయించుకొని వెలరారుచుండెను.

మాధవియు కోవలుఁడు నొండొరులు ననుపుగలవారలై మనసొద్దికతో నింపుగా మనుచుండిరి. కోవలుఁడు దనయొద్దనుండిన పలుదినుసులైన బండములనుఁ జైకములను నానాఁటికి నవ్వారిగా నొసంగి, దానియింటనే పోఱచిగా నుండెను. కన్నకి దనపెనిమిటియొక్క యెడఁబాటు నోర్వఁజాలక యెంతో వంతఁ గుందుచుఁ బొక్కుచుండెను. అట్లు వొగులుచుండినను గన్నకి దనయెడఁద నడరిన యెడఁబాటువంతల నెంతయు వెలిపుచ్చకయుఁ దనయేలినవానియెడం జాలిగొని విసుఁగకయు నింటిపట్టు నాలుడిం గోలుపోవక మేలిమిగా జరగించుచుండెను.

మణిమేఖలపుట్టుక:—కోవలుఁడు మాధవితో నింపుగాఁ గలసిమెలసి వెలరారుచుండుతఱి కోవలునికి మాధవియం దొకయాఁడుబిడ్డ పుట్టెను. కోవలునివంగసములోఁ దొంటివారలలో నొకరికి మును పొకసంద్రమున నొకదయ్య ముపకార మొకటిం జేసి యుండెను. ఆబొసవాలపేరు మణిమేఖల. ఆ వేఁపుం బేరునే తనకూఁతునకు నిడుటకు వలచి కోవలుఁడు మాధవికిం జెప్పెను. మాధవియు కోవలునివలపు నియ్యకొని తననిసువునకు మణిమేఖల యనిపేరిడి యింపొందుచుండెను. బిడుత పుట్టినందుకు కోవలుఁ డుప్పొంగుచుఁ బలు

రకములైన యావుల నేరాశముగా నొసంగెను. అత్తటి గోవలునియెడ నీర్ష గొనుటపాంటు బాఁపనుఁడుకఁ డొకఁ డేతెంచుచుండుచోఁ గైపులేనఁగొక్కటి యతనిం దఱిమిపట్టెను. ఇట్టియెడరుపాటుం గన్నగోవలుఁ డడలి, యుద్ధవిడిఁ బరువిడి యాపాఱుని నామత్తగారునుండి విడఁదీసి కాచి కాయువుతోఁ గావలసినకలుముల గౌరవముతో నొసంగి సేవించి వీడ్కొలిపెను.

వేలుఁపుతేనిపండుగ :—కావిరిపూంబట్టణమం దేఁడాది కొకసారి వేలుపుఁతేనికిఁ బండుగ సేయుట యాలవాటుగా నుండెను. గోవలుఁడును మాధవియు మచ్చికతో మనుచుండునదనుస నొక్కయేఁట నెప్పటియట్ల వేలుపుతేనికిం బండుగ నడిపింపఁగల సావి సంతరించెను. అప్పు డాపీటిమానిసు లందఱుఁ దమతమగీములను, వీధులను, దేవళములను, రచ్చలు చావళ్ళు మొదలగువానినిం బట్టణమంతయు మిగుల హాళితో హొరుపుగా హవణించిరి. పండుగుం గొండాడుటకుఁ టెక్కె మెక్కింపఁబడెను. ఇరువదునెనిమిదినాళ్లదనుకఁ బండుగుసాలవేలిమిగాఁ బట్టణంపుమానిసులచే జరగింపఁబడెను. అట్టియదనున నెకిమీఁడు దనయేలుకోట్లతోఁ విచ్చేసి వేఁగంటినిలువునకు నీరాటహవణిక మొదలగువానిని నెంతో బెడఁగుగా నడిపించి మొగిలురౌతును మ్రొక్కి తనకు వలసినయూసుల నొసఁగఁ గనికరింపవలయు నని వేఁడుచు వెన్నెలువెట్టి కైవారము సేసెను. పదంపడి యేలిక వాఁడును వానియేలుకోట్లును ముక్కంటిదేవళము, వెన్నునిదేవళము మున్నగుగుళ్లకు నేగి పూజలుసేసి మ్రొక్కిరి. ఇట్లానగరిజను లెంతో హొయసముగాఁ బండుగుం జరగించునదనునం గన్నకి మాత్రము దనయెడఁడ నడరినయెడలుం దలఁచి తద్దయు గోడాడుచుండెను. మాధవి యెంతో సుమాళముతో సొబగారుచుండెను.

నీర్వానినీరాట :—బాసవాల్ తేనిపండుగ వాసిగా జరగిముగిసినంతనె పీటిమానిసు లందఱు నీర్వానిని నీరాడుట కేగుట యలవాటుగా నుండెను. అట్టియలవాటు మేర కాకొండాటము గొనసాగినంతట నొక్కొక్కరును నాఁటిమాపటివేళలోఁ దమతమయెక్కిరింతల నెక్కి మున్నీట మునుకలిడ పునుకొనిరి. అట్టినీరాటపుటాటలం దనియుటకై గోవలుఁడు మేటిజోటియైన మాధవితోఁ బాటువాటిల్లు నీటికప్పకు నీటుగాఁ బోయెను. అప్పుడు వాఁగరతో 'పట్టణ మేమాయిది?' యని మల్లికితమువనన ట్లగపడెను. వేలకొలఁదీ గారలు చెక్కంద్ర దాము దెచ్చిన సరకు లన్నింటిని బఱచిపెట్టి, దివిసీముల నెల్ల యా

ట్టించి క్రీడించుచుండిరి. అట్టిదివియ లన్నియు రేయిం బట్టపగలుగా మాఱుటసేసెను. నేలనెలంతమొలనూలిలో నీరానుటకై రాచబిడ్డలును, బచ్చుబిడ్డలు నాపంసుగుం గొండాటముం జూచుటకొఱకు పలుగడలనుండి పలుతెంచిన ప్రజలు నచ్చటం బర్వియుండిరి. గోవలుఁడును మాధవియు నీవేడుకనంతయుం గని సంతసిల్లి, గొరుఁగోటకడానికంకటిరొుక్కటిమీఁదఁ గూర్చుండిరి. అట్లు గూర్చుండినంతట మాధవి తనచెలికత్తె వసంతమాలచేత నుండిన వీణియం బుచ్చుకొనియెను.

దాంతకాంచనతల్పముపై దైవాఱుచుఁ గొంతతడవు ముచ్చటలాడుచుండి, పదంపడి మాధవిచేతనుండిన వీణియం గోవలుఁడు పుచ్చుకొని వలపుని వలపించునట్టి పలువగల వరిపాటల వల్లకిలో వలసినంత వలచి వాయించి పాడుచుండెను. గోవలుఁడు పాడినపాటలలో నాటపడియుండు గాటంపుసూటి యూసీటుకానినేటు లాఁతిపోటిమాటున నాటుకొనియున్న ట్లాయీటపోటి యెడఁదం బొడవెట్టినట్లుండినందున నాపోటి వానిజూటుకై గాటుకొని గోవలునిచేతనుండిన వీణను పదాటుగా లాగుకొనెను.

మాధవి యుల్లము వేఱొకకోడెకానికై యాసపడకుండినను, దనవగకాఁడు వేఱొండువగలాఁడిపొడఁ దగులమువడి పొగరొంది యుండునట్లు కాఁదన కగపడుటం జేసి యూయెుకాపులాఁడి దానును వేఱొకకుఱుదులాఁనిమెక నెఱమకముతో మెఱయునట్లుకా యాకఱటికి నెఱుకపఱుపవలె నను వెరపుని వలువగల వరిపాటలం జొలువతోఁ బాడి మాధవి వీణవాయించెను.

గోవలుఁడు మాధవి నెడఁబాయుట :— అట్టి వలపుగులుకువలపాటల వినినగోవలుఁడు వైవాలము లెక్కొని, 'యీవలఁతి వేఱొకవలకాని వలచి మెలఁగుచున్నది. దీనిపొచ్చెంపుముచ్చిక నొచ్చె మని మెచ్చక విచ్చలు నచ్చలముతోఁ గచ్చుకొని, విచ్చలవిడి నాలచ్చిని వెచ్చించి పిచ్చివాఁడ నైతిని. ఇందుండి యీఱంపెల నింపుతోఁ గూడి పొంకిపోవువాఁడ నే గాఁజాల'నని తలంచి, తొంటివెయ్యులమెపకొలుపుచే దాని నెబ్బటికముతో నెడఁబాసి యచ్చోటు వదలి మఱి సని పంటుపత యింటి కేగెను. మాధవియుఁ జాల జాలిగొని తనదీమునుం జేరెను.

గోవలుఁడు మాధవి నెడఁబాసి యిలు సేరినంతట మాధవి గోవలునిఁ బాసి యుండనోపక మిగుల నొగులుచుండెను. వేవెలుఁగు జూడని కెందమ్మి

వలె మోము గాజవాఱి కుందుచుండెను. మాధవి మసలక మగనికి మంలెన మునం జెలిం జేర్పుటకుం గడంగి మొగిలిఱే కొకటిం దీసి సంపెఁగమొగ్గను బ్రాయుఁగలముగాఁ గొని, కన్నులనుండి కన్నీటం గరఁగి కాఱుచుండు కాటుకయుం దామొగ్గనద్ది యాఱేకులోఁ గొన్నిమొడాటముల వ్రాసి, దాని నొక పూలదండతోఁ జేర్చి ముడిచి, యాదండం గోవలునికొసఁగి రమ్మని నడిపి తనచెలికత్తె వసంతమాలచేతికిచ్చి పుత్తెంచెను.

వసంతమాల యావిరిదండం దీసికొని యేగి గోవలుని కిచ్చెను గాని వాఁ డావుపుత్తెల్లం బుచ్చుకొనుట కొప్పక తెగడెను. వసంతమాల దండతో మరలివచ్చి మాధవితో జరిగినచెద్దుములం జెప్పెను. అల తలఁకుపలుకులం జెవిఁగొని తద్దయుఁ దల్లలుచుండెను. అట్లయ్యు నామాధవి దనయున్నఁగు వనువుకాఁ డైనగోవలుఁడు నాఁటిమాపటివేళ రాకుండిన నెల్లితెల్లవాఱు నిక్కముగా రాఁగలఁ డని గొంతెమకోరికతో గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగుచుండెను. నాఁటిరేయిఁ గూడు కొంకింతయుఁ బట్టక దురపిల్లుచుండెను.

మాతలి :—కావిరిపూంబట్టణములో మాతలియను పేరి బాఁపతయోరిత యుండెను. అలబాఁపత యొకనాఁడు దనపసిబుడుత యాఁకటచే వంగలార్చుటం గని దానిం దీసి పాలు ద్రాగించెను. అనినుఁగు పాలుద్రాగు నప్పుడు పాలు పొరపోయి పొరిమాలెను. బిడ్డ పిలుకుమాలినకర్జము నెఱింగి వచోఁ దనమీఁద నింద మోపి, తనకుఁ గీడొనర్పఁగల దని వెఱచఱచి, యాబెడిదురాలాబుడుతం దనయూఁపున మోసికొని పలుగోవెలలకుం బ[illegible]ు బిడ్డ కసు లొసంగి బ్రతికించునట్లు పలుమాఱు బతిమాలుచుండెను. ఎట్టి బాసవాలు నాపట్టిని బ్రతికింపలే దాయెను. తుద కామాతలి యాపట్టిం బట్టుకొని యాపీటం గల సాత్తవిగుడి కేగి బతిమాలుచుండుతఱి నాగుడిచేరువ నుండువల్లెకాటిలోని డగర యొక్కటి పడఁతుకవడువునఁ బొడకట్టి మాతలి చేత నుండినబొడిగం బుచ్చి వాతవేసి మ్రింగి పఱువిడెను. మాతలి దనకడఁక యొడమఱుపై బీఱువాఱుటకుఁ గడుం గడగడ వడంకి పెలుకుఱి యో యని యెలుఁగెత్తి వాపోవసాగెను.

అప్పు డాగుడిలో నుండినసాత్తఁడు గనికరించి మాతలిమోలం బొడచూపి, 'గరిత! ఈవు వెఱచి యలవకుము ; నీబిడ్డ యుసుఱుతో నీకడకు వచ్చును, లే. ఈవు వచ్చినదానిని మరలి కొంతద వ్వేగినంతకు నీకంటు దో

వం బఱుండి యుండఁ జూడఁగలవు ; వానిం దీసుక నీయిలుసేరి వలె ముడిగి పతిసమకరి మనుమనుగాక' యని మందలించి యోలమూపఁగొనియెను. సాత్త్రఁడు సెప్పినచొప్పున మాతలి యుఁ దాఁ దో తెంచిన దారివెంట నేగుచుండు నెక నొకచిన్నిపాపవను వున సాత్త్రఁడు పఱుండియుండెను. ఆబిడ్డం గని యాబిక యలవిలేని యొలర్పున నలయుచుం జొత్తుపామ దీసి చంక నిడుకొని తన దీపంబునకు దీపమున నేగెను.

దేవంతి :—మాతలియింట నాబొట్టెఁ డల్లారుముద్దుగా నెదుగఁబడి పెండ్లియాడఁ దగినదండిమగం డాయెను. అట్టియదనున వానితలిదండ్రులు దేవంతి యనుపొలంతిని బెట్టవట్టించిరి. కొన్నాళ్ళకుం బిమ్మట తనతలిదండ్రులు పొలిమాఱఁగా సాత్త్రఁడు వారికిం జేయవలసిన కడచెయ్వులం గరగరికగాఁ జేసెను. అలుమఁగ లిలువడిం గాఁపురము సేయుచుండి కొన్నాళ్ళకుఁ బిమ్మట సాత్త్రఁడు, దాను శాస్తాదేవత యనునేటుం దనపాటికి సూటిగ నడిపెను.

ఇటీవలఁ గొన్నాళ్ళదనుక సాత్త్రఁడు దేవంతితోఁ గలసిమెలసి యింటిపట్టు నంటులో జరగించుచుండి, తాను మగుడి గుడిసేరవలయు నని నచ్చి మచ్చికతో నిల్లాలిమాటునం బూటకముగా నొడివి యిలువిడిచి కడచి, తాఁ గాశికిం బోవున ట్లాయూరివారికిం జెప్పి యొరు లెఱుఁగనివెరవునం దన గుడిలోనికిం జని యెప్పటియ ట్లుండెను. దేవంతి నాఁటంగోలె సాత్త్రనిగుడికి నానాఁడునేగి, కాశికిఁ బోయినమగఁడు మగుడి వెడఁగుతోఁ దనకడ కేతేర వ[illegible]ు నని సాత్త్రని వేడునట్లుగా యాయూరివారికి వేడబముం జూపి యా వేలుపు న్వేడుకతో వేడించి కొలుచుచుండెను.

దేవంతి కన్నకి నోదార్చుట :—అలదేవంతి పనుచుగా నుండినపుడు కన్నకియొక్క పుట్టినింటనుండి యెదుగుచుండినందున నిప్పుడు గన్నకికిం జెలికత్తెగా నమరెను. గోవలుఁడు గన్నకి నెడఁబాసి గడనపడఁటియింటం బెడఁగారుచుండుటకు నడలి దేవంతి యొకనాఁడు సాత్త్రనిగుడి కేఁగి 'గోవలుఁడు కన్నకితో మన్ననవడసి చెన్నొంది యుండునట్లు గనికరింపవలయు' నని సాత్త్రని చిన్నిపువ్వులచేఁ బూజించి చిన్నిపువు లిడి వేఁడెను. 'అట్లే యగుఁగాక' యని సాత్త్రఁడు వాక్రుచ్చెను. దేవంతి దావంతము దలఁగి కన్నకికడ కేగి బిక్కిలి మక్కువతోఁ బిలిచి 'అమ్మా! యిటనుండి యీవు నీపెనిమిటితో మునుపటివలె వనువు లెసక మెసఁగ మనఁగల' వని మందలించెను.

కన్నకి గొలఁగామికల గనుట :—ఇట్టి వెడఁగు నుడువు లడలుకడలినుండి కన్నకి న్వైదలించి యింపుసొంపారఁ జేసినందున 'నాన్నాను ; ఈవు మంచి యాలుడిగల క్రొత్తడి వగుటంజేసి నీకొడి నుడివోవదు. ఇందుఁడి యే నాపె నిమిటితోఁ జెనఁగి మనఁగల ననుట నిక్కువంబ ; అయిన, నేనొక కొలఁగామి కలఁ గంటిని ; దాన నేపాటి చేడ్పాటు వాటిల్లునో' యని వాకొని యలమరుచుండెను. దేవంతి, 'అమ్మా ! ఈవు గన్నకల యిట్టి దని నుడివితివేని దాన నెనఁగు నెసకముల నే వెల్లడించెద' నని మొదలింపఁగాఁ గన్నకి యిక్కరణి వక్కాణించెను :—"చెలియా ! నామగఁడు నాయొద్దికి వరుదెంచెను. అతఁడు నేనును వేఱొకప్రోలికిం బోయితిమి ; ఆప్రోలివారు నామగనిమీఁద లేనినేరముల మోపి దొసఁగు వొసఁగించిరి. అట్టియెడరుపాటు చే నెఱిఁగి యడలు కడలిం బడి, తడవుసేయక యాప్రోలియొడయనికడ కేగి తగ వాడితిని. నా వలన నాతేఁడును నాఁడును గీడు చూఁడఁబడి పాడకెను. వెంబడి నాకు పలువగల లగ్గులు దగ్గటిల్లెను. కలలో నేనందిన ట్లగపడిన లగ్గుల నుగ్గడించిన యెడల నీకగ్గలముగ నగవు నిగ్గఁగలదు. బెగ్గల మగు నెగ్గు లొదవు కలగనిన యెడలఁ దాని నొరులకు నుడువరా దని పెద్దలు సెప్పెదరు కాఁబట్టి, యేఁ గనినకల నూఁచముట్టుగా నీకెఱుకఁ జెప్ప వీలుపడదు' అని మందలించి కొందల మంది మోము గాజువాఱి యోజ సెడి రోఁజుచుండెను.

దేవంతి కన్నకికిఁ గోవలునిఁ బడయునట్టి వెరవు గఱపుట :—దేవంతి కన్నకిం బలువగల నోదార్చి 'తల్లీ ! నీవు గన్నకలవలన నలమటింపవలదు. ఈ పీమగనిచేఁ దెగడఁబడినదానవు గావు. తొలిబామున నీయొడయనికతమున నొక్కనోమును నోమక యేమఱితివి. అందువల్లనే నీ కీయలజడు లలవడినవి. ఇట్టి యలమటలు దొలఁగుట కొకవెరవు గఱపెద. దాని న్నిక్కుటంపు మక్కువతో నాలకింతువుగాక :—కావేటియేఱు గడలిం గలయుచోటను సంగముఖము పేరి రేవుచెంగట జెంగల్వకొలఁకులు రెండు గలవు. వాని నొక్కటికి సోమకుండ మనియు, మఱియొకటికి సూర్యకుండ మనియుఁ బేర్లు గలవు. అలకొలంకులలోఁ గ్రుంకులిడి, వలజేని దేవళమున కేగి వలఁగొని కొలుచువార లీబామునం గలకాలముం బెనిమిటితో ననుపునం బెనఁగుచుఁ బలువగల బులుపు లలవడి బులిసుచుండి యొజగంబునం గలయింపుసొంపులం బెంపారం దమమగనితోఁ గునుచుచుందురు. కావున నీవు నాకొలఁకుల నెల

కుచతోఁ గ్రుంకు లిడి వలజేసిం గొలిచితివేని నీచుమ్మలు వమ్మాయి, యిమ్మి సొమ్ముల కిమ్మవయి, నెమ్మదిం గ్రమ్ముఁగల' వని దేవంతి యనువలంతి వలంతిగ మంతెనంబునఁ బంటమాడెను.

దేవంతి గఱపిన వెరవులఁ గన్నకి తెగనాడుట :—కన్నకి యీ వెడఁగునుడువులఁ బెచచెవి నిడి 'యిట్టిబెట్టిదంపుపట్టులు మావంగడమున కెంతేనియుఁ దగవు. మాకొలములోఁ బుట్టినవారలకు కోనేటం గ్రుంకులిడి కోవెలకుం బోయి వేలుపులఁ గొలుచుట యిలువడి గాఁజాలదు. మేము గొన్నమగనినే కంటఁ గన్న దైవ మని నచ్చియొకయనినే యెడఁద నిడి పొగడి బ్రదుకంగలవారము గావున నీవు నొడివినపనువున నడుచుట నాచేఁ గడఁగనిపని' యని కన్నకి దేవంతికిం బదులుసెప్పెను.

(సశేషము.)

మహాభారతమీమాంస.

(గతసంచిక తరువాయి.)

—: చర్ల నారాయణశాస్త్రీగారు :—

ఏసమయమున యుధిష్ఠిరుఁడు రణభూమియం దీప్రార్థన గావించెనో యాసమయమున వ్యాసభారతము లేకుండె నేని సౌతియొక్క మహాభారతముకూడ నుండదు. ఇట్టిచో యుధిష్ఠిరుఁడు ఉద్యోగమున అనఁగా ఉద్యోగపర్వమున నీవు మాటయిచ్చితి వని యేల చెప్పెను? ఇదేప్రకారముగా నశ్వమేధపర్వమునఁ గుంతి శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పుచున్నది. "ఉత్తరయొక్క గర్భమునుండి మృతపుత్రుఁడే పుట్టునెడల నే నతని బ్రతికింతు నని నైషీకపర్వమున నీవు నాకు మాట యిచ్చితివి, కాబట్టి యిప్పు డామాట నెఱవేర్పుము" ఇచ్చటఁ గూడ నైషీకపర్వమునకుఁ నే ప్రమాణము కుంతీముఖమున నిప్పింపఁ బడినదో యది చమత్కారముగా నున్నది. "ఓయదునందనా! ఐషీకప్రకరణమున నీవిట్టిప్రతినఁ బట్టియే యుంటివి" ఇట్లు చెప్పి కుంతి మహాభారతములోని నైషీకపర్వమునకు నిచ్చిన ప్రమాణము నిజముగా నూహింప శక్యము గాకున్నది. కాని యెపుడు గ్రంథము చాల విరివి యయ్యెనో యపుడు దానిలోని ప్రకరణములప్రమాణము పాత్రములముఖమున నిప్పింపక తప్పినది కాదు. అనఁగా సౌతికిఁ బిమ్మట కర్తృత్వము వ్యక్త మగుచున్న దనియే చెప్పవలయును. అంతమున మనము మహాభారతమునకుఁ గలకావ్యోత్కృష్టత్వము విచారింపవలసియున్నది.

మహాకావ్యదృష్టిచేత భారతముయొక్క శ్రేష్ఠత్వము ఈప్రకారముగా వృద్ధిచేయఁబడిన భాగమును విడఁదీసినయెడల లేక దానికై ధ్యాన ముంచని యెడల వ్యాసమహర్షియొక్క మూలకృతి, యేదో యత్యంతమనోహర మైనమూర్తితో సమానముగా మనకన్నులయెదుర నిలఁబడుచున్నది. ఇచ్చట నీసుందరత్వమును మనోహరత్వమును గొంచెము విచారించుట యనుచితము కాదు. ఈజగమునందు నాలుగై దత్యంతమనోహరములు నుదాత్తములు నగు మహాకావ్యము లున్నవి. వానియందు వ్యాసమహర్షికృత మైనయీమహాకావ్యము చాల శ్రేష్ఠకోటిలోనిది. యూనానీతత్త్వజ్ఞు డైనయరిస్టాటిలు హోమరుయొక్క ఇలియడ్డు నాధారముచేసికొని మహాకావ్యమున కీలక్షణము చెప్పియున్నాఁడు:—"మహాకావ్యమునకు విషయమొకటి యుండవల

యును. అది చాల ఘనమై యతివిస్తృతమైన మహత్త్వముయొక్క ప్రసంగము కావలయును. అందలిప్రధానపాత్రము లుచ్చవర్ణములలోనివి కావలయును. వారిచారిత్రము దాత్తమై యుండవలయును. గ్రంథములోని భాషయు వృత్తమును గంభీరములై యుండవలయును. కావ్యమునందు వివిధము లైన సంభాషణములు నట్టి వర్ణనలు నుండవలయును; పాశ్చాత్యవిద్వాంసులు చెప్పిన యీమహాకావ్యలక్షణము మనయిచ్చటి సాహిత్యశాస్త్రకారులు చెప్పినలక్షణముకంటె నేమియు నెక్కువ భిన్నమైనది కాదు. ఇప్పు డీనాలుగుసంగతులగుఱించి యిచ్చటఁ గ్రమముగా విచారము కావింపఁబడును.

మనమహాకావ్యములోని ప్రధానవిషయము భారతయుద్ధము. భారతవర్షమునందలి ప్రాచీనేతిహాసములలో భారతయుద్ధమును మించిన మఱియొక మహత్త్వవిషయము లేదు. ఆసమయమునందు భారతవర్షములోని ప్రాచీన సంస్కృతము శిఖరముదాఁకఁ జేరియుండెను. ఆసమయమునకుఁ దరువాతనే భారతవర్షమునకుఁ దగ్గుదల యారంభ మయ్యెను. ఆతగ్గుదల యిప్పటివఱకు మెల్లమెల్లఁగాఁ బెరిఁగిపోవుచునే యున్నది. దీనిఁబట్టి మనవారు భారతయుద్ధము సరిగాఁ గలియుగారంభ మని యూహించుచున్నారు. సారాంశము, భారతయుద్ధముకంటె నధిక మగుమహత్త్వప్రసంగము మఱియొకటి కల్పింపఁగలుగుట యసంభవము. భారతయుద్ధముకన్నఁ బెరిఁగి పెద్దమైనదియు మిక్కిలి చిక్కుగలదియు నగుమఱియొకప్రసంగము దొరకుట కష్టము. ఈప్రసంగములోని యొక్కొకచిన్నభాగము నైకొని సంస్కృతభాషయందలి పంచకావ్యములలో రెండుమహాకావ్యములు రచియింపఁబడియున్నవి. అర్జునునిపాశుపతాస్త్రప్రాప్తికథమీఁద భారవి కిరాతార్జునీయమును రచించెను: మాఘకావ్యము శిశుపాలవధకథమీఁద రచింపఁబడినది. నైషధకావ్యముకూడ మహాభారతాంతర్గత మగునలదమయంత్యాఖ్యానముమీఁద రచింపఁబడెను. సారాంశము, భారతయుద్ధప్రసంగము దీనియొక్క యొక్కొకశాఖమీఁద నొక్కొకసంస్కృతమహాకావ్యము రచింపఁబడఁజాలినంత విస్తృతమై యున్నది. మహాభారతమునఁ గేవలము భారతయుద్ధకథయే కాదు. ఇఁక నేమంటేఁ బాండవుల సంపూర్ణ చరిత్రముకూడ నున్నది యని కొందఱనుచున్నారు. కాని, ఆలోచింపఁగా మహాభారతమునందలి ప్రధానవిషయము భారతయుద్ధమే, అయినను దానియందు నీయుద్ధమునకుఁ గల కారణములయుఁ బరిణామ

ములయుఁ గూడ వర్ణన యుండనగు నని యాకాంక్ష సహజముగానే యుత్పన్నమగుచున్నది. కాఁబట్టి దానియందుఁ బాండవుల పూర్వచరిత్రయు నుత్తరచరిత్రయు నీయఁబడినవి. ఈరెండుచరిత్రములు చాలసంక్షేపముగాఁ నీయఁబడిన వని జ్ఞప్తియుంచుకొనవలయును ; అనఁగా మొదట నున్న యాదిపర్వము, సభాపర్వము చివరనున్న యాశ్రమవాసి మున్నగుపర్వములును జిన్నచిన్నవిగా నున్నవి. నడుమ నున్నయుద్యోగపర్వముకన్నఁ బిమ్మటి వగు యుద్ధసంబంధము గలపర్వములు మిక్కిలి విస్తరించి వ్రాయఁబడినవి. భారత యుద్ధమునే మహాభారతమునకుఁ బ్రధానవిషయముగా నెంచవలయు నని తాత్పర్యము. వ్యాసమహర్షి యొక్క శబ్దములయందుఁ జెప్పఁబడినదైతే వారి మహాకావ్యమునకు విషయము నరనారాయణులజయము, అనఁగా శ్రీకృష్ణార్జునుల విజయమేఁ యని చెప్పఁదగి యున్నది. ఈసంగతి నమస్కారశ్లోకముఁ వలనఁ జక్కఁగా వ్యక్తమగుచున్నది.

ఆలోచింపఁగా మహాభారతకథాస్వరూపము చాలవిస్తృతమైయున్నది-ఐనను దానియందు నేకత్వము సంపూర్ణతయుఁ గలవు. అసంబద్ధతయు భ్రాంతి గా నగుపడదు. ఆయొక్క మహాభారమునందే శేక్స్పియరుయొక్క యనేకనాటకములయందు వర్ణితములైన వ్యక్తులన్నియుఁ గూర్చఁబడియున్న వనునంతటి యధికములును భిన్నస్వభావములు కలవియునగు వ్యక్తులున్నవి. మహాభారత కథ యాలోచింపఁగా నింతవిస్తృతమైనది. అప్పటికిని దీనివిస్తారమింతకంటెను హెచ్చు కాఁదగియున్నది. నిజమైనసంగతి యిది-గ్రంథకారుఁడు తనధ్యానమును దనప్రధానవిషయముమీఁద అనఁగా యుద్ధముననే సిరమే యుంచెను, కాఁబట్టి ప్రసంగానుసారము విషయాంతరములఁ జొనుపుటకుఁగాఁ దనధ్యానము నట్టె వెనుకకు లాగఁజాలక యుండెను. ఉదాహరణార్థము దుర్యోధనునివివాహవర్ణన మహాభారతమున నెందును జూడఁబడదు; ఇంతియేకాదు, అతనిస్త్రీయొక్క పేరు మహాభారతమం దెల్ల నగుపడదు.! ఇట్టిదశయందు నామెకు సంబంధించిన యనేకములైన చర్చలు లేక సంభాషణములు కార్యములునెట్లు జరుగఁగలవు? ఇది చూచి చదువరు లాశ్చర్యపడుదురు. ఆధునికకవులు దుర్యోధనునిస్త్రీకి భానుమతి, యని పేరుంచిరి. ఆమె విషయమున మూర్ఖతతో నిండిన కొన్నికథలనుగూడ రచించియున్నారు. కాని యివన్నియు సత్యములు కావు. ఎందుచేత ననఁగా మహాభారతమునందు దుర్యోధనస్త్రీ

రొక్క నామముకూడ లేదు. ఇలియడ్గ్రంథమునఁ బ్రతినాయకుఁ డగు హెక్టరునియొక్క స్త్రీపేరు ఏన్డ్రోమకి యని యున్నది. హెక్టరు యుద్ధమునకై వెలుపలికిఁ జనునప్పుడు తనస్త్రీతోడ నతనికిఁ గొంత కరుణాన్వితమగు సంభాషణము నడచెను. అది యిలియడ్డునందు వర్ణింపఁబడినది. కాని భారతమునందుఁ బ్రతినాయకుఁ డైనదుర్యోధనునిభార్యయొక్క సంవాద మొకటియైన భారతకారుఁ డిచ్చియుండలేదు. ఇందు భారతకారుని విశేషకుశలత్వ మగుపడుచున్నది. దీనికిఁ గారణ మేమనఁగా వ్యాసమహర్షి దుర్యోధనపాత్రమును మిక్కిలి మూర్ఖపుపట్టు గలవానిగను నభిమానము గలవానిగను జెప్పియున్నాఁడు. దుర్యోధనుఁడు జగడమునకై యరుగునపుడు తనప్రియపత్ని నేడఁబాయుచో నతనినేత్రములనుండి యొక్కయశ్రుబిందువైనను గ్రిందఁబడినట్లు కవి వర్ణించియుండినయెడల దానిచేత సమ్మానవంత మగుపాత్రము కలంకితమగును. సారాంశము, ఇక్కడఁ గవియొక్కచాతుర్యమే విశేషముగా దృష్టిగోచర మగుచున్నది. కాని యిందువలన దుర్యోధనుఁడు చాలఁ గ్రూరుఁడు లేక నిర్దయుఁ డనియుఁ దనస్త్రీని బ్రేమింపఁ డనియు ననుమానము చేయుట యుచితముకాదు. ఎప్పుడు గదాయుద్ధమునఁ దొడ పగిలిపోవుటచేత దుర్యోధనుఁడు సమరభూమియందు నవయవముల స్వాధీనత తప్పి యుండెనో యపుడు మహాకవి యగువ్యాసమహర్షి యతనివిలాపమునందుఁ దల్లిదండ్రులస్మరణముతోఁ బాటుగ స్త్రీయొక్కసంగతియును మిక్కిలి చాతుర్యముతోఁ జెప్పియుండెను. మఱియు నతనిముఖమునుండి యిట్లు చెప్పించుచున్నాఁడు—“ఓ లక్ష్మణమాతా! నావెడఁబాటున నీకెట్టిగతి పట్టునో గదా!” ఈవివేచనవలన మహాభారతమునందలి విషయము మిక్కిలి పెద్దది యయ్యు, నింకను విస్తృతము కాఁదగియున్న దని చదువరు లూహింపఁగలరు.

మహాభారతకథ యత్యంతవిస్తృతమైనది, అయినను వ్యాసమహాకవి దాని సంకలితముచేసి మఱియొకవైపునకు దనధ్యాన మాకర్షింపఁబడనీయకుండె ననుటకు నింక నొకయుదాహరణము నీయవచ్చును. మహాభారతమునకు ముఖ్యవిషయము భారతయుద్ధమై యున్నది; ఇందువలన భారతయుద్ధముకంటె నతిరిక్తము లగువిషయములయొక్క వర్ణనను బాగుగాఁ బెంచఁగనీయలేదు. ఉదాహరణార్థముగా శ్రీకృష్ణునిచరిత్ర చూడుఁడు. శ్రీకృష్ణునిచరిత్ర యెంతభాగము భారతయుద్ధముతోఁ గలిసియున్నదో యంతవట్టుమహాభారత

మున నీయఁబడియున్నది. ఇచ్చట నతనిబాల్యచరిత్రవర్ణన యెచ్చటను గనఁబడదు. సురసమైన రుక్మిణీవివాహకథయు శ్రీకృష్ణుని యితరవివాహవర్ణనలును దీనియందు లేవు. వానియొక్క యప్రత్యక్షము లైనయుల్లేఖము లక్కడక్కడ సంభాషణమందు నగుపడుచున్నవి. కాని పరిపూర్ణము లైనవర్ణనలు దీనియం దెచ్చటను లేవు. సాధారణపాఠకులకుఁ నిట్టిది గ్రంథమునకు లోపమే యని తోఁచవచ్చును. కాని యీవిషయ మట్టిది కానేరదు. ఇందు నిజముగాఁ గవియొక్క కుశలత యున్నది. ప్రధానమగు విషయమును విడిచి నైచియేదేని మఱియొకవిషయమును వర్ణించుటయందుఁ దగులుకొనుట దోషమై యున్నది; గావున వ్యాసమహర్షి తనభారతమున శ్రీకృష్ణునియొక్క చరిత్రమునకు స్థాన మీయలేదు. స్థూలదృష్టి కగుపడుచున్న యీలోపమునకు సౌతి హరివంశనామకమైన ఖిలపర్వమును జేర్చి పూర్తి కావించెను. ఈరీతివలనఁ బాఠకులయొక్క జిజ్ఞాసయుఁ దృప్తి నొందుచున్నది. అగుఁగాక ; మహాభారతముయొక్క విషయము మిగుల విస్తృతమును మహత్త్వము గలదియు నై యున్నది. ఏయుద్ధమున 18 అక్షౌహిణులు అనఁగా 52 లక్షలు వీరు లొండొరులతో నొకపక్షమున నేడుగురు రెండవపక్షమున ముగ్గురు మొత్తము కలసి పదుగురువీరులు మాత్రము జీవించియుండి మిగులునంతటితీవ్రతతోడను నిశ్చయముతోడను యుద్ధముచేసియుండిరో, యాయుద్ధము హోమరుయొక్క యిలియడ్డునందలి యుద్ధముకంటె మిక్కిలి పెద్దది యనుటకుసందేహము లేదు.

భారతయుద్ధముయొక్క మహత్త్వము దీనిఁబట్టికూడ నింకను నధికమైనది. తఱచు భారతవర్షమునం దున్నరాజులందఱు నీయుద్ధమునఁ జేరియుండిరి. ఇంతియే కాదు, ఇఁక నేమంటేని భారతవర్షమున నున్న యిప్పటిరాజవంశములు తమతమవంశముల యుత్పత్తిని భారతయుద్ధవీరులనుండియే ప్రకటించుచున్నవి.ఇందుచేత నీయుద్ధమునకు రాష్ట్రీయమహత్త్వము ప్రాప్తించినది;సత్త్వాంతరమున నీమహత్త్వము దానికి మొదటినుండియే ప్రాప్తమైన దని చెప్పవలసి యున్నది.కౌరవులయొక్క సంస్కృతి చాల గొప్పతరగతిలోనిది యై యున్నది. కురునామము బ్రాహ్మణగ్రంథముల నాఁటినుండియు వైదికసాహిత్యమునందు మాటిమాటికి వచ్చియున్నది. ఈసంస్కృతిని సౌతి పెంచియుండు నని చెప్పవలనుగాదు. ఈయుద్ధముతో శ్రీకృష్ణుని కెక్కుడుసంబంధ మున్నది. ఈకారణముచేతఁగూడ నీయుద్ధమునకు రాష్ట్రీయమహత్త్వము ప్రాప్తించినది; ఎందు

చేత ననఁగా, ధర్మము, నీతి, తత్త్వజ్ఞానము వీనియొక్క సంబంధమున శ్రీకృష్ణుఁడు రాష్ట్రీయమహత్త్వము గలపురుషుఁడు. వీనివిషయమున ముందు విస్తరించి విచారము చేయఁబడును. ఏప్రకారముగా ట్రోజనయుద్ధము గ్రీకులయొక్క రాష్ట్రీయయుద్ధమని తెలియుచున్నదో అదేప్రకారముగా భారతీయుద్ధము భారతవాసులయొక్క రాష్ట్రీయమహత్త్వము గలది యని తెలియుచున్నది. సారాంశము, ఈమహాకావ్యమునందలి విషయము మిక్కిలి మహత్త్వము గలదియు, విస్తృత మైనదియు రాష్ట్రీయస్వరూపము గలదియు నై యున్నది. ఇప్పుడు మహాకావ్యముయొక్క రెండవముఖ్యాంగము విచారింపఁబడును.

మహాభారతమున వర్ణింపఁబడిన వ్యక్తులచరిత్రము లెంతయు నుదాత్తములైన వని విస్తరించి చెప్పవలసిన యవసరములేదు. యుధిష్ఠిరుఁడు, భీముఁడు, అర్జునుఁడు, కర్ణుఁడు, ద్రోణుఁడు, సర్వశ్రేష్ఠుఁ డైనభీష్ముఁడును వీరియొక్క చరిత్రములచేత, ధర్మాచరణ నీత్యాచరణముల సందర్భమున నీత్యాచరణమునే దుట జీవనమును గూడఁ గొంచెము నులక్ష్యము చేయరా దని శిక్ష లభించుచున్నది. మఱియు నీశిక్ష ను భారతనివాసు లైనయార్యులహృదయములయందుఁ బ్రతిబింబితము చేయుటకై, యీచరిత్రములు నేఁడు వేలకొలఁది యేండ్లపిమ్మటను సమర్థము లగుచున్నది. సరే, శ్రీకృష్ణునిచరిత్ర యద్వితీయమే యైయున్నది. అందలి రహస్యము, మహత్త్వము విస్తరించి ముందు వర్ణింపఁబడును. దుర్యోధనపాత్రముకూడ నుదాహరణస్వరూప మగుచున్నది. ఆలోచింపఁగా నతనిచరిత్రముయొక్క వాలు చెడుత్రోవ కేసి యున్నది. అయినప్పటికి నతనిస్థిరనిశ్చయము అతనియభిమానస్వభావము—ఎవఁడు సార్వభౌమత్వమునకును మృత్యువునకు నడుమ నేశ్రేణిని స్పృశించికూడ నెఱుఁగఁడో—అతని మిత్రప్రేమ మఱియు నతనిరాజనీతి మున్నగు నన్నివిషయములు యథార్థమున వర్ణింపఁదగియున్నవి. ఈసందర్భమున వ్యాసకవి హోమరుని పక్షాంతరమున మిల్టనునిగూడ నోడించియున్నాఁడు. హోమరునికిఁ బ్రతినాయకుఁ డగు హెక్టరుఁడు శోచనీయ మగునవస్థయం దున్నాఁడు. నిరూపింపఁగా నతఁడు తనదేశమునకు సేవ చేయుటకై తత్పరుఁడై యున్నాఁడు. అయిన నతఁడు తనప్రియపత్నియొద్ద నెపుడుసెలవుగై కొనుచున్నాఁడో, ఎపుడు తనబాలకుని ముద్దాడుచున్నాఁడో, ఆసమయమున నతనిధైర్యము శిథిలమైనట్లు లగుపడుచున్నది. విల్లు

సుయొక్క ప్రతినాయకుఁడు నాయకునికంటెఁ గూడ నధిక తేజస్వి యనుకొనునంత దుష్టుఁడును శక్తిమంతుఁడు నై చూడఁబడుచున్నాఁడు. అప్పుడప్పు డతఁడే కావ్యమునకు నాయకుఁ డని కూడ నూహింపఁబడుచున్నాఁడు. అది యట్లుండనిమ్ము ; మహాభారతమందు వర్ణింపఁబడినస్త్రీలు, ఇలియడ్డున వర్ణింపఁబడిన స్త్రీలకంటెఁ జాల గొప్పతరగతిలో నున్నారు. హేలన, ద్రౌపదియొక్క సభాగ్రమునుగూడఁ బోలఁజాలదు. ఏన్డ్రోమకియును ద్రౌపదికి సమకక్ష్య కాఁజాలదు. కవిశ్రేష్ఠుఁడైన వ్యాసమహర్షి ద్రౌపదీపాత్రమును నిజముగా నద్వితీయముగాఁ జేసెను. ఆమెయొక్క ధైర్యసంపన్నమును గంభీరము నగుస్వభావము, ఆమెయొక్క పాతివ్రత్యము, ఆమెయొక్క గృహదక్షత మొదలగు సర్వగుణములు నిరుపమానములై యున్నవి. ఇంతవర్ణన యున్నప్పటికి నయ్యది మనుష్యస్వభావమునకు విరుద్ధము గాలేదు. ఆపె తనభర్తమీఁదఁ జూపిన క్రోధము స్త్రీజాతి కుచితముగను శోభాదాయకముగను గూడ నున్నది. ఆపె పతివ్రతాస్త్రీల కుచితమైన విధముగాఁ దనపతితో వివాదము సాగించుచున్నది. ఒక్కొకపుడు మూర్ఖపుపట్టుకూడఁ బట్టుచున్నది. ఆపె యథార్థమున క్షత్రియస్త్రీ నైయున్నది. హెక్టరు యొక్కపత్నివలె నామె గోళ్లు గిల్లుకొనుచుఁ గూర్చుండలేదు. ఇంకనేమనఁగా రాజపుత్రస్త్రీలకు యోగ్యమైనధైర్యకృత్యములను జేయుచున్నది. కౌరవులసభయందు ద్యూతప్రసంగమున నామెకుఁ గష్టము వచ్చినపుడు ఆమె మనోధైర్యమును బొత్తిగా దిగనాడలేదు. ఆమె సభాసదులను మొదలకుండ నూరకొనవలసినట్లు ప్రశ్నించెను. తరువాతఁ దనపతులను దాస్యమునుండి విముక్తులఁ గావించి యామె వారితోఁ గూడ నానందముతో నరణ్యవాసమునకై యేగెను. కుంతీపాత్రముకూడ నిట్లే యుదాత్తమై యున్నది. పాండవులయరణ్యవాసము ముగియఁగనే శ్రీకృష్ణుఁడు విదురునియింట నున్నకుంతికడకు నరుదెంచినపుడు తనపుత్రులకు నామె యతనిచేతఁ బంపినసందేశము క్షత్రియస్త్రీలకే యుచితముగా నుండెను. విదులాసంవాదరూప మగునీసందేశము మిగుల నుద్దీపకమై యున్నది. ఈసందేశమునందు నామెపాండవులకు "క్షత్రియపుత్రుఁ డగువాఁడు జయించిరావలయును లేక చచ్చియైనఁ బోవలయుఁ గాని యెన్నఁడును దిరిప మెత్తరాదు" అనితీవ్రముగా నుపదేశించెను. ఈయుపదేశము నామె తనలాభమునకై చేసియుండలేదు, ఎందుచేత ననఁగా, పాండవులకు రాజ్యము వచ్చినపిమ్మట నామె

వారియొద్దఁ జాలదినములదాఁక నుండలేదు, ఇఁక నేమనఁగా ధృతరాష్ట్రునితో దపము గావించుటకై వనమునకు నడచెను. ఎపుడు, భీముఁడు కుంతిని “నీవే మమ్ము యుద్ధసన్నద్ధులఁ గావించితివి ; మఱి యిపుడు మాహైశ్వర్యము ననుభవింపక వనమున కేల యరుగుచున్నావు? అని యడుగుటయు, నపుడామె యిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను—“ నేను నాపతియున్నపుడు రాజ్యైశ్వర్యము నెంతేని యుపభోగించితిని. నేను మీకుఁ బంపించిన సందేశము కొంచెము గూడ నాలాభమునకుఁ గాదు. ఇఁక నేమంటేని మీహితముకొఱకే” పాండవుల కామె చేసినయంత్యోపదేశము సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁదగియున్నది—

ధర్మే వో ధీయతాం బుద్ధి ర్మనో వో మహదస్తు చ

అనఁగా “మీయొక్కబుద్ధి ధర్మాచరణమునందు స్థిరముగా నుండునది ; మఱియు మీయొక్కమనస్సు సంకుచితముకాక విశాలమై యుండునది” సమస్తమహాభారతముయొక్క తాత్పర్య మేకో యొకయర్ధశ్లోకములో నిముడ్పఁబడినచో నది యిదే.

ద్రౌపది, కుంతి, గాంధారి, సుభద్ర, రుక్మిణి మున్నగా మహాభారతమందు వర్ణింపఁబడినస్త్రీలు మిగుల నుదాత్తమైన చరిత్రము గలిగి యున్నారు, వారియందు మనుష్యస్వభావముయొక్క తళుకును వ్యాసమహాకవి చూపియున్నాఁడు. ఉదాహరణార్థము, సుభద్రావివాహసమయమున ద్రౌపది యర్జునునిమీఁద దనమత్సరభావము నొకచక్కనివాక్యముచేతఁ బ్రకటించినది.

తత్రైవ గచ్ఛ కౌంతేయ యత్ర సా సాత్వతాత్మజా ।
సుబద్ధస్యాపి భారస్య పూర్వబంధః శ్లథాయతే॥

అనఁగా—“మోపునకు మొదటికట్టెంత గట్టిగా బిగింపఁబడినదియైనను అది రెండవమాఱు బిగింపఁబడినయెడల దానియొక్క మొదటికట్టు కొంచెమో గొప్పయో సడలకమానదు” కర్ణునివిషయమునఁ గుంతియొక్క పుత్త్రప్రేమ యుద్ధమైనతరువాతఁ గూడఁ బ్రకటమగుచున్నది. ఉత్తర బృహన్నలతో నిట్లు చెప్పుచున్నది—“రణభూమినుండి మంచిమంచి వస్త్రములు నాబొమ్మలకు మఱువుఁ జెందక తెచ్చిపెట్టుము” ఇటువంటి వింకను ననేకోదాహరణము లీయవచ్చును.

(సశేషము.)

శ్రీ

కవినాథుని వీథినాటకము.

—♦ శ్రోత్రపల్లి సుందరరామయ్యగారు ♦—

పీ ఠి క.

సీ. పీతాంబరముఁ బోలుపీతాంబరముతోడఁ దతఖడ్గతుల్యపుస్తకముతోడ
సరళచంచద్గదాసదృశలేఖనితోడఁ గంబుసమానగళంబుతోడ
వనమాలికాసదృగ్వనమాలికలతోడ సుశ్రీసదృక్సుశ్రుతులతోడఁ
జక్రసన్నిభవిలసద్వదనముతోడఁ గమలోపమాననేత్రములతోడ
నేనుశ్రీనాథుఁడనటంచు నాననాంబుజమునఁ గార్యార్థిచిహ్నముల్ సందడింప
నేమియోపల్కఁబోవనేనేనమస్క, రించియిట్లంటి భక్తిపూరితుఁడనగుచు.
గీ. ఆత్మలోఁ బూర్వపరిచితు నట్లు యెంచి, గౌరవించి క్షేమంబు నింపార నడిగి
పిలువనంపిన నే రాన? పెద్ద లీరు, క్షమవహించితిరే! కవిసార్వభౌమ! 2
చ. అనిన మహాదరంబు వదనాంబుజసీమ నటింపఁ జెంతకుం
గొని నను వీఁపుదట్టి కనుఁగొంచు వచించెను నవ్వులాటగా
నిను బిలిపించు కాలము గణింపఁగ ముందుననుండె, నేఁడు నా
పని నెఱవేర్ప నీవ తగువాఁడవు గాఁ దలపోసి వచ్చితిన్. 3
సీ. స్వస్థానవేషభాషామతగ్రాహ్యం బటంచు వైయాకరణాళి పలుకఁ
బ్రధ్వంసప్రాగభావాదివాదముల్ దెలుపునంచును తార్కికులు వచింప
ఘనపదప్రత్యయోగఖ్యాతి విలసిల్లు ననుచు మోదమున లాక్షణికు లాడఁ
గాలప్రమాణవిజ్ఞానప్రదం బంచుఁ జారిత్రికులు ప్రీతి సంస్మరింపఁ
జాలకాలమునుండి ప్రశస్తిఁ గనిన, నాదు పేరిటి నావీథినాటకంబు
పేరుమాయుట నిద్రయు హారముడిగి, చింతిలుచునుంటి నేమని చెప్పవాఁడ 4
గీ. రాజకవిరాజులును గవిరాజులెలమి, నిలుపఁదలఁచి ప్రయత్నముల్చలిపిచలిపి
నిష్ఫలంబైన వనట మునింగిరకట! నేనె తెచ్చితినీగోడు నిశ్చయముగ. 5
ఉ. పూర్వకవీశ్వరాత్ములు ప్రపూర్ణముగా భవదాత్మ నిల్చెనో
పూర్వకవీశ్వరాత్ములఁ బ్రపూర్ణముగా భవదాత్మ నిల్చెనో
సర్వకవిత్వజాలముల శైలి లిఖింపఁగఁ జాలినాఁడ వీ
వుర్విర వీథినాటకము నొప్పఁగ వ్రాయుము నన్ దలంపఁగన్. 6
క. అని తప్పదు నీకీపని, యని నవ్వి కరంపుఁదాటియాకులపొత్తం
బును జుట్టి మోము నిమురం, గని యే నిట్లంటి తెల్విగడలుకొనంగన్. 7

చంపకమాలిక.

నలువుగ విద్వదాపథము నైషధముం బొనరించినాఁడ విం
పలర మరుత్తరాట్చరిత నా నని మెచ్చఁగఁ జేసినాఁడ వు
జ్జ్వలతరశాలివాహనసుసప్తశతిన్ రచియించినాఁడ వ
గ్గల మగు లోహపిండము నఖండకరండము కాశిఖండమున్
లలితవిలాసమున్ హరవిలాస మజాండము భీమఖండముం
దలఁ బలనాటివీరచరితంబు నుతింప నొనర్చి పేర్చి కే
వలరసవత్తర ప్రచురపండితపూజ్యచరిత్ర నాసి పే
ర్వ్యలనగు దానికంటె శివరాత్రిమహాత్మ్యము నారచించి భూ
వలయమునందుఁ బేర్వడినవాఁడవు ; వాడవుఁగాక దీనికిం
గలఁగఁగ నేల యల్పతరకావ్యము దీన భవద్యశంబు వీ
ఘులఁబడ నేల పోల దిటు దుఃఖముఁ జెంద మహాకవీశ్వరా! 8

గీ. నీది కాదని యగు నని వాదులాడు,చున్న వారిద్ది మఱియును గొన్ని పదము
లల్పసంఖ్యాకములగు పద్యములుఁబోవ,నిప్పునీకేమి దీన బుధేంద్రకోఁటత.
గీ. అనినఁజెఱునవ్వునవ్వి పైవన్నియునొక, యెత్తుతలపోయనిదియొక యెత్తునాకుఁ
ప్రచురపండితపామరరంజకంబు, దీని నల్పంబుగాఁగ మదింపవలదు. 9

మ. అని యేమేమియొ పల్కఁబోవునెడ శయ్యం దోడ నిద్రించునం
దను నేస్తు న్వాని లేచి చూచినను శ్రీనాథుండు లేకుంట, తె
ల్లనిన్రాలం గవినాథనామమును బల్లం గాంచుటం దద్విలా
సనిబద్ధంబుగ వీథినాటకము స్వేచ్ఛం జేయఁగాఁ బూనితిన్. 10

శా. దళ్లం గట్టితి, గడ్డిమోచితి, ఘనధ్వాంతంబులం జేలలో
మళ్లం బండితి, బ్రాహ్మణార్థముఖకర్మల్ చేసితిం, బెక్కులం
గళ్లం బెట్టితి, నొంటిపూఁటదిని పీఁకం "జాకిరీల్" చేసితిం
దల్లీ! యాంధ్రసురాజ్యలక్ష్మి! దయలేదా! నేను శ్రీరాముఁడన్. 11

సీ. అక్షరలక్షలం జన్పించినావు బందరున దొడ్డమపేఁటధవుని పెండ్లిఁ
గృతినందు వేళ సన్నుతిసేయఁ బంచితి వేంకటగిరిమహావిభునిచేతఁ
జే దోడువా దోడుగాఁ దోఁపనుంటి, విరాట్పురాణోద్గ్రంథరచనయందుఁ
బ్రకటాధునికభారతకవిత్వమిచ్చితి, గరుడగర్వవిభంగకావ్యమునకు
నెట్లు కరుణింతువో నన్ను నింక మీఁద, భుజగరాయకుమారాధీశద్విజకవీశు
శారదావిలాసంబునఁ జేరి నీవు, నన్నుతలసక్కవికదంబ! శారదాంబ!

పీఠినాటక ప్రారంభము.

సీ. మేలిమైడాలు దుకూలంబులోనుండి పొంగి బెడంగుతోఁ దొంగిచూడ
మృదులాంఘ్రిపద్మమంజీరద్యుతులు కాలిదివిటీలుగా సన్నిధిని వెలుంగ
సత్కృపాక్షౌద్రవిశాలాక్షిపద్మముల్ వదనసరస్సీమ గదిసి విరియ
నవరత్నకంకణచ్ఛవినించుకరమునఁ గాంచనదర్వి రాణించుచుండఁ
గాశికాపురవీథులఁ గలయఁ దిరిగి, యిష్టమృష్టాన్నములఁ బ్రజ కీయనేగ
నున్న *విస్సన్న చెలిమిన్న నన్నపూర్ణ, సరసి నిల్వ భిక్షాం దేహి యంటి నేను.

సీ. ఘనశిరోమాలికాకలితవక్షముతోడ ముకుఁజెలువలఁ గోపమును వహించి
తతశాతఖడ్గరంజితకరాబ్జముతోడఁ గనుఁగొలుకులఁ గ్రోధమును వహించి
నవరత్నమకుటసన్నద్ధమూర్ధముతోడ భ్రూలతలను గ్రౌర్యమును వహించి
ఖరదైత్యఘట్టితచరణాంబుజముతోడ ముఖసీమ రుద్రత్వమును వహించి
కాళిఘట్టాపువీథులఁ గాళి దిరుగ, నన్నిటికిని దెగించి యోయమ్మ! నాకు
విద్య నిమ్మని కాల్వట్టి విడువకున్న, నాల్కపై నేమియో వ్రాసి నన్నుఁబంపె.

మ. నిమిషార్థంబునఁ బంచభక్ష్యములతో నేర్పొప్పఁగా వండి మో
దముతో నేకమహాసనంబునఁ బ్రసాదం బిచ్చి యేబిడ్డఁ డే
శ్రమముం జెందునో యంచుఁ గాచుకొని నిచ్చల్ శ్రీజగన్నాథవీ
థి మనోజ్ఞాకృతి సంచరింపఁ జను నాతి న్గాంచి †జగ్గప్ప పెం
డ్లము సుబ్బమ్మను గాంచి చేలమును నేలం జాచి యాచించితిన్.

సీ. ఘననీలములడాలు గొనఁజాలు నలకల నాని చెంపసరంబు లందగింపఁ
జెంపసరంపునిద్దంపుఁ గాంతుల నాని బంగారుబొగడలు రంగుమీఱ
బంగారుబొగడలఁ బొంగారురుచిదారి నాని తాటంకంబు లవఘళింప
బలుకెంపురతనంపు చెలువంపుఁ గెమ్మోవి నాని ముంగఱ కాంతు లీనుచుండఁ
జంద్రికావరివేష్టితచంద్రబింబ, మనఁగ నగుమోము దోఁపఁగా వరసవల్లి
వీథి ‡సూరన్నసతి స్వారివెడలఁ గంటి, నా §చాయమ్మతల్లి యంచం దనిరి.

సీ. ఘనసారమిశ్రితచందనకర్దమము మేన వాసింపఁ జక్కఁగాఁ బూసిపూసి
గొజ్జంగిపూవు రేకుల హిమాంబువు లొల్కఁ గనకచేలంబును గట్టికట్టి

*విస్సన్న=విశ్వనాథుఁడు.
†జగ్గప్ప=జగన్నాథస్వామి. సుబ్బమ్మ=సుభద్ర.
‡సూరన్న=సూర్యభగవానుఁడు. §చాయమ్మ=ఛాయాదేవి.

మృగమదసౌరభమృదులసిందూరంపుఁ దిలకంబు మోమున దిద్దిదిద్ది
బహువిధనవరత్నభరితభూషణపఙ్క్తి నొడలెల్ల వెలయంగ నుంచియుంచి
వేడ్కతోడ సింహాచలవీథి భక్త, వర్గమునకు ఫలంబు లవ్వారి నొసఁగు
చున్న *యప్పన్న యిల్లాలి నన్నుమిన్నఁ, గంటి నాదెమ్మలచ్చమ్మఁ గన్నులార.

సీ. నాసికముత్తెంపునత్తు సంతసమీడఁ గనుదోయి భయమును గడలుకొలుప
గళమున బంగారుకంటె మోదంబీయ ఘనశిరోమాలిక ల్వానటఁ బెంప
హస్తంపుదివ్వె ప్రహర్షంబుఁ గావింప ఖడ్గహస్తము భయంకరముగాఁగఁ
గాలియందియలుచొక్కంబుగఁ గాన్పింపఁ ద్రొక్కంగఁబడినమర్త్యుఁడు భయమిడ
నలరు చెందుర్తివీథి నూకమ్మఁ గాంచి, కృతయుగంబున రేణుక, త్రేత సీత,
ద్వాపరమ్మునఁ గృష్ణ, నీవ కలి నెల్ల, గృహములనుశక్తివఁటమగం డెవఁడటంటి.

సీ. పెనిమిటి రుదురాక పేరులం గోరినఁ దా రత్నహారసంతతులఁ గోరుఁ
బతిమేనఁ బూయంగ భస్మంబుఁ గోరంగఁ దాఁ గుంకుమంబు మోదమునఁ గోరు
స్వామి కట్టుకొనంగఁ జర్మంబులం గోరఁ దాఁ జిత్రవర్ణవస్త్రములఁ గోరు
వల్లభుం డెక్కంగ బక్క యెద్దును గోరఁ దాఁ మృగరాజరత్నంబుఁ గోరు
నట్టి †కూటన్న చెలిని రాజమ్మఁ గాంచి, కోర్కు లడుగంటి యేమిపల్కుటకు లేక
యమ్మ! నీకాఁపురంబు బాగైనఁ జాలు, నని తొలంగితి పీఠపత్తనవీథి.

చ. తలఁగలగంగ దింపు నిరతం బభిషేకజలంబె నీదునొఁ
దలఁ గలమేకునుండి దిగి తద్దయు శైత్యముసేయునేమొ నేఁ
గలఁగెద నంచుఁ జైటఁ గడఁకం దడిమొత్తుచు ద్రాక్షవాటివీ
థి లలి వెలుంగు‡భీమనసతీమణి మాణెమఁ జండిఁ గాంచితిన్.

సీ. శ్రీరామచంద్ర రంజితపదాబ్జంబులఁ దూఁగాడు తేఁటికన్దోయితోడ
రఘుకులతిలకవిగ్రహనీలమేఘజన్యం బగువిద్యుదంగంబుతోడ
దశరథపుత్త్రహృదయపంజరస్థితి ప్రాణమైతగు శుకవాణితోడఁ
గాకుత్స్థవరభుజాస్కంధావలంబన లలితంబులగు బాహులతలతోడ
నలరు భద్రాద్రివీథి §రామన్నపత్నిఁ, గాంచి, సీత! గోపన్న చేయించినట్టి
వాఁటిచింతాకుపతకంబు నాకుఁజూపు, మమ్మయనమారుతికొసంగితనివచించె

*అప్పన్న=వరాహ అప్పలనృసింహస్వామి. ఆదెమ్మ లచ్చమ్మ=ఆదిలక్ష్మి.

†కూటన్న=కుక్కుటేశ్వరుఁడు. రాజమ్మ=రాజరాజేశ్వరి.

‡భీమన=భీమేశ్వరుఁడు. మాణెమ=మాణిక్యాంబ.

§రామన్న=శ్రీరాముఁడు.

సీ. ఒకచెవిఁ దాటంక మొకచెవి రుద్రాక్షపోఁగును ధరియించి బాగుమీఱ
నొకకంటఁ గాటుక నొకకంట భస్మంపురేకలఁ దాల్చి జోకమీఱ
నొకబాహువునఁగడెంబొక బాహువునసర్పరాజంబునుంబూని తేజమీఱ
నొకప్రక్కఁ జేలంబు నొకప్రక్కఁబులితోలు వాటంబుగాఁ గట్టి సీటుమీఱ
లీల హేలాపురీవీథిఁ గాలువెట్టు, నట్టి*జాలయ్యసతి సుందరమ్మఁ గాంచి
తల్లి! ముంగలనీవెట్లు తాల్తు వనిన, నవ్వి శక్తిస్వరూపంబు నాకుఁ జూపె.

సీ.పచ్చనిమెయిచాయఁబసపుఁబూఁతమఱింత మెఱుఁగుకడానిడాల్మెరుపుసేయ
నడ్డుకుంకుమురేక నానినిల్వనొప్పు సిందూరతిలకంబు చెలువునింప
నల్లగల్వలఁబోలు నయనంబులకు మృదులాంజనకాంతియొయ్యార మిడఁగ
నవరత్నఖచితనూత్నసువర్ణహారముల్ గండస్థలంబునఁ గాంతు లీన
విజయవాటికావీథిని వెలయునల్ల,† మల్లయసతీమతల్లిని దల్లిఁ గాంచి
యుల్ల మలరంగఁ గనకమ్మతల్లి! బిడ్డ, డాడుకొన నిమ్మొక చెడేలుత్రాడటంటి.

చ. సిరిచెలువంబుఁదాల్చి కులశేఖరసన్నుతిపాత్రభర్త తోఁ
బరఁగుచు భీష్మభక్తశిశుపాలవివర్ధనపాత్రమైన పం
డరిపురవీథి‡రంగనివడంతిని రుక్కమఁగాంచి తల్లి! నీ
వరునకునీకు రాక్షసవివాహమె వ్రాసెనె ధాత యంటినేఁ.

చ. లలితవిలాసమార్దవకళల్ వపురాస్యములందుఁ దోఁప మం
గళగిరివీథి నుల్లసిలు§నర్సననెచ్చెలి లచ్చిఁగాంచి, యో
కలుములతల్లి! దంష్ట్రల నఖంబుల వైఖరిఁజూడఁ బోక మం
జులతరకేసరాబ్జ మని చొచ్చితె? భర్తయెడందగద్దె, వెం
గలితలపోఁత నీకుఁదగునా యన వెంగలి వీవె పొమ్మనెన్.

సీ. తలఁచుభక్తులపాపములు పటాపంచలై పర్వఁజేసెడుకార్యపరత మించి
కొలుచుభక్తులదుఃఖములఁ బంచబంగాళముగ నొనర్చెడుపని దగ వరించి
పిలుచుభక్తులకష్టములు గచ్చుపిచ్చుగాఁ జల్పుకర్జమున నాశను వహించి
తెలుచుభక్తులబంధములు బుసిపోఁబచరించు క్రియాసక్తి హృది గదించి

---

*జాలయ్య=జలాపహారేశ్వరుఁడు. సుందరమ్మ=త్రిపురసుందరి.
†మల్లయ=మల్లికార్జునుఁడు. కనకమ్మ=కనకదుర్గ.
‡రంగఁడు=పాండురంగఁడు. రుక్కమ=రుక్మిణి.
§నర్సన=నృసింహుఁడు. లచ్చి=లక్ష్మి.

ప్రబలు శ్రీరంగనాయకపత్ని రంగ, నాయకినిగాంచితల్లి! పెన్నయిదిపొంగఁ
దెమువు నీకెద్ది యనిన గోపురము లేదె, వెడలుమన నేను నెల్లూరివీథిఁ జనితి.

సీ. మా రేడుదళమిూయ నీ రేడుభువనముల్ పాలింపనిడునట్టిభర్తఁ గూడి
భూతినిచ్చినను విభూతు లెన్నిదిటికి నాయకత్వ మొసంగునాథుఁ గూడి
విషబిందువిడిన దుర్విషయనిరాశుగాఁ జలిపెడుప్రాణేశుఁ జక్కఁ గూడి
తలపోయునంత భూతలపతిత్వ మొసంగి మంతునకెక్కించు మగనిఁ గూడి
యలరు*మల్లయ్యసతిభ్రమరమ్మఁగాంచి, జననిపలుజన్మలెత్తంగఁజాలనింకఁ
గావు మన మాశిఖరమును గాంచు మనినఁ, జూచి శ్రీశైలవీథిని జొచ్చినాఁడ.

సీ. సాలిపుర్వునకు మోక్షం బిచ్చె నాభర్త యనునుబ్బు మొగమున నాటలాడ
వారణంబునకపవర్గంబొసఁగెనాయొడయఁడన్న మోద మోష్ఠముల నెగుర
బోయవానికిసిడె ముక్తినాపతి యనుసంతస మంబకస్థలి నటింపఁ
బన్నగంబునకునిర్వాణంబుఁగూర్చె నా రమణుఁడన్ముదముకన్బొమల మెలఁగఁ
దనరుచును గాళహస్తివీథిని జరించు, కాళహస్తీశ్వరునిసతి†జ్ఞానమఁ గని
తల్లి! మృత్యుంజయుండు నీవల్లభుండు, చావు లేనివరంబు నిచ్చు నిడుమంటి.

సీ. వడ్డికాసులు పెంచి యిడ్డద్రవ్యముఁ గూర్చి కొన్నయొడ్డాణంబు వన్నెమీఱ
చెప్పుదెబ్బలుదిని చెల్లించినధనంబుఁ జేర్చికూర్చిన కంటె చెన్నమీఱ
ముండనంబునఁ గొన్న మూల్యంబునుం జేర్చివిలిచినపతకంబు చెలువుమీఱ
నిలువుదోఁపిడుల గణించిన నవరత్నభూషణంబులు చాలఁబొలుపుమీఱ
వెలయు తిరుపతివీథిని వేంకటప్ప, కాంత నలమేలుమంగమ్మఁ గాంచియమ్మ!
నీకు నాంచారికిని స్నేహమే కదమ్మ, యనినఁ గన్నన్న నేసె మాటాడకుండ.

సీ. ఆయమ్మ చెవులలో నాలోచనము సెప్ప తాటంకకృతసుకృతం బదేమొ?
ఆతల్లిడెందంబు నంటియుండఁగ హారతతియొనర్చినసద్వ్రతం బదేమొ?
ఆమాలకరములతో మైత్రి నెఱపంగఁ గంకణభాగ్యసంఘం బదేమొ?
ఆయంబచరణసేవాసక్తి విడనినూపురము లొనర్చినపుణ్య మేమొ?
అనఁదగిన పార్థసారథి యనఁగుటింతి, వేదవల్లిఁ దిర్వల్లిక్కేణివీథిఁ గాంచి
అమ్మ! యెవరిసారథి యిప్పు డయ్యగార, టన్న నవ్వుచు వెట్టించె నట్టుముక్కు.

సీ. చరణపద్మముల భాస్వరత గన్పడకుండఁ జంద్రికాధౌతవస్త్రమును గట్టి
రమ్యవక్షోనీలరత్నాళిరుచి తేటపడకుండఁ గనకపుష్పములఁ దాల్చి

---

*మల్లయ్య=మల్లికార్జునుఁడు.

†జ్ఞానమ=జ్ఞానప్రసూనాంబ.

చెక్కుటద్దముల విశేషకాంతులు బయల్ గాకుండ గంధపంకంబుఁ బూసి
తెలిదమ్మికన్నుల తేట దోఁపకయుండఁ జలువకప్పురపుటంజనము దిద్ది
పొందుపడఁజెన్నపురవీథిఁ గందసామి, వల్లభను వల్లిఁగాంచి యోతల్లి! యేమి
యనుగఁబోసిన రేంద్రుఁడనగుదునహినో, పంగుమన్న నీనెమ్మికిఁజాలదనిరె.

సీ. ఘనదయామృతము లోచనపద్మములనుండి యుచితగతిఁ బ్రవహించుచుండ
స్థిరదరహాసచంద్రిక సముజ్జ్వలముగ ముఖచంద్రమండలమును లగింప
సకలామయధ్వాంతసమితి నడంచుభాస్కరదీధితులు మేన నిరవుకొనఁగ
హితభక్తవిసరవాంఛితము లీడేర్చు బాహులతలు కల్పలతోపమలుగ
వేడ్కతోఁ దిరువళ్లూరివీథి రాఘు, వయ్యపతి కనకవలి పంగ్వంధబధిర
కుష్ఠరోగార్తజనబాధఁగూల్పఁ గాంచి, నాశకత్వంబుఁ బాపుమన్న వినిన వ్వె.

సీ. నవరత్నభూరిమండనమండితము లగు కాంతులు దిక్కులఁ గలయఁ బర్వ
నూత్నదుకూలమంజులరుచిపుంజమా మేనిబెడంగగ్గలించి వెలయ
సద్యోవిలిప్తసత్సారంగమదయుక్తగంధసౌరభము భక్తతతిఁ దనుపఁ
గ్రొమ్మించుతీవల గుదియించుకరుణాకటాక్షేక్షణములు వేడ్కలను బెంప
నలరుశివకంచివీథి నేకామ్రనాథు, పతినిగామాక్షిఁగని తల్లి! చదికిలఁబడఁ
బోకుము పురాతనంబౌటఁ జికియుండె, నీమపీఠం బనిన నవ్వె నిలిచియుండె.

సీ. కలకలనవ్వుమొగంబుతో మాచెంత కరుదెంచునని భక్తు లలరుచుండ
సకలభాగ్యములువిచ్చలవిడిదయసేయునని సేవకులు మోదమునువహింపఁ
బాపసంచయమును బాపి రక్షణసేయు నని కొల్చువారు నిత్యము నుతింప
మోక్షంబొసంగఁ బ్రేముడివిరాలఁ గనుఁగొనునని బంటులానందమునఁజరింప
నలరు*వరదప్ప కొమ్మఁ బేరమ్మ విష్ణు, కంచివీథిని గాంచి నన్బెంచు తల్లి!
భక్తవరదుండునీభర్త భక్తవరద, వీవు గావున భక్తంబు నిమ్మటంటి.

ఉ. మంగళరత్నకంకణసమంచితపాణుల నాథునంఘ్రులు
ప్పొంగుచు నొత్తు రంగపతిముద్దుపడంతిని రంగమాంబ శ్రీ
రంగము వీథిఁ గన్గొనుచు రంగమతల్లి! భవద్విభుండు ని
ద్రం గనుమోడ్పుచోఁ డికనొంటంగుము పాదము లొత్తువాఁడ నీ
కుం ; గలుమంబులెల్లఁ గడకుం దొలఁగింపు మటన్నఁ దానగెఁ.

---

*వరదప్ప=వరదరాజు. పేరమ్మ=పెరుందేవి.

చ. తొగరుచికెంపుమోవిరుచితో దరహాసముఖంబుతోడ, భ
క్తగణముతోడఁ బల్కెడుచొకాటముతోఁ దనరారునట్టి క
ల్మిగనిన *సుందరప్పనతి మీనమఁ గాంచుచుఁ దల్లి! నీకు నీ
మగనికి నర్ధరాత్రమున మాటలు లేవనుకొందు నన్న నీ
విగఁ గని పల్కమిన్ మధురవీథిఁ దొలంగితి సారెమ్రొక్కుచున్.

మ. అకులీనుండుఁ గులీనుఁ డంచు మది వ్యత్యాసంబు లేశంబుఁ జూ
పక ధర్మాత్ములె భక్తకోటి యనునాపంచాపకేశప్రియా
తికపత్నీతిలకంబుఁ బంచనదవీథిం గాంచి, †ధర్మమ్మ! ప్రే
మకుఁ బాత్రుండను ధర్మిఁ జేయ విధి ధర్మంబేయనం దానగెన్.

శా. దారిద్ర్యం బెడఁ బాపుకన్నుఁగవఁ జంద్రజ్యోత్స్నలీవన్ దయా
సారం బెల్లెడఁ జిమ్మునట్టిబృహదీశప్రేష్ఠపత్నీ స్నమ
స్ఫారంబుల్ బచరించుచుం జనుచుఁ దంజాపూరివీథిన్ ముదం
బారం గాంచుచుఁ దల్లి! శెట్టి గలచేన్ హా! హా బృహన్నాయికా!
మీరల్ దంపతు లేకనాము లిడుమీ వృత్తింత యున్నన్ నగన్.

మ. కనుఁగొన్నంతన మంగళంబు లిడు, వేడ్కం బిల్వం బల్కున్, జనా
వనదీక్షం గొనె నంచు భక్తులు వచింపం గుంభకోణంపు వీ
థిని గుంభేశ్వరుపత్ని మంగళమ నర్థిం గాంచి తల్లీ కృశా
నుని గన్నహృదయమయ్యె నీవిభునికన్న న్మాసినం జేరి నీ
ఘనపాదంబులు గొల్చువాఁడ నన వేడ్కంజూచి నవ్వెన్ననున్.

సీ. అడుగనివానిది యాపాప మాయమ్మ పెట్టుపోతల లేనియట్టివాఁడు
కోరనివాని దా నేర మాజనయిత్రియనురాగమును బొందనట్టివాఁడు
వేఁడనివాని దా వేసట యాతల్లియభిమానమును గాంచనట్టివాఁడు
తలఁపనివాని దా బలువంత యమ్మాతయాదరంబును జెందనట్టివాఁడు
లేఁడనఁదగు ‡ననంతయ్య లేమలక్ష్మి, నలయనంతశయనవీథి నమరఁగాంచి
యమ్మదారిద్ర్యమును బాపుమంచు వేఁడ, దండకొక త్రాడుఁ గట్టిపోఁదలఁచె మొనన్ను

*సుందరప్ప=సోమసుందరేశ్వరుఁడు.

†ధర్మమ్మ=ధర్మసంవర్ధని.

‡అనంతయ్య=అనంతపద్మనాభస్వామి.

సీ. బొందితో వైకుంఠమునకుఁ బంపెదవిమ్ము రండని పిల్చుకరంబుతోడ
పనుగుండీ నానాథు నాత్తలనెడఁ బాపుఁ గరుణతోననెడి క్రీఁగంటితోడఁ
బొడకట్టె మీపాపపుణ్యంబు లాత్మ జాగ్రత్తయ న్నవ్వుమొగంబుతోడఁ
బిల్వఁడే భక్తి నానిధు నాదరంబునఁ దనుజేర్చుననెడి యుత్సవముతోడ
వెలయు వైకుంఠనాథుని వెలఁదిమిన్నఁ, గూర్మి వైకుంఠవల్లి వైకుంఠవీథిఁ
గాంచి యోతల్లి నాపాపకర్మసమితి, లెక్కవెట్టితివే యనఁ బక్కననగ.

సీ. కుంతలకుంతరూపాంతరమై తోఁప విద్వేషిగణములు వెత మునుఁగవె?
బొమ్మపేరమ్ము పేరమ్మునఁ గన వైరివర్గమ్ము దవ్వులఁ బొఱకున్నె?
చూపుదూపుల సోఁకఁజోపిన శత్రుసంఘంబు నిల్వనను భస్మంబుగాదె?
కరకరవాలభీకరమూర్తి నిలిచిన సహితసందోహంబు లణఁగిపోవె?
యనఁగ వెలయు సుబ్రహ్మణ్యునాతి దేవసేన యయ్యుడివి పీఠినిగాను పింప
జనని నీసాయమునఁగా దెజయముసురల, కబ్బెలేమికుమారునకగునెయుంటే

మ. నుదుటం గుంకుమబొట్టు వహ్నియనఁ గన్పొప్పఁ దమల్ తదుద్భూతధూ
మదశంబోయన నీశ్వరత్వమును బ్రేమన్నోముసం జూపుసం
పద రామేశ్వరవీథి వర్ధనమ రామక్ష్మా*రామనాథేశుకాం
త దయాస్వాంతను జూచి తల్లి! హిమవంతం బేడ నీసేతువే
డ దిగంతంబునఁ బద్దదానవన వేడ్క న్నవ్వుచుం బొమ్మనే.

సీ. బుగ్గఁగాటుకచుక్కబొట్టని కొందఱుఁ, గస్తూరికాతిలకమని కొంద
ఱలినీలకుంతలం బగునని కొందఱుఁ గందోయియంచును గొంద ఱక్షి
తారకలంచుఁ గొందఱుఁ గనుబొమలని కొందఱు, ముఖచంద్రు కందుగాఁగ
వర్ణింపఁదగి పెండ్లిపడుచు వేషముతో వసంతశయనపట్టసాంతికమున
నబ్ధితీరవీథిఁ గల కన్యకుమారిఁ, గాంచి గౌతమశాపంబుఁ గడచుటెడ?
నీశ్వరుఁడు వచ్చుటెడ నీవింకనైనఁ, దల్లి! యూరికిఁబొమ్మన్న నొల్లదమ్మ.

సీ. పతిదిగంబరుఁ డనుభావమించుక లేక యాత్మయిచ్చెడు ప్రియుం డనుచు నమ్మి
విభునిభిక్షాటనవృత్తికిఁ గలఁగక యర్ధమిచ్చెడు ప్రియుం డంచు నమ్మి
పురుషుండు బూడిదెబూసె నన్నయనబోక యైశ్వర్యమిడు ప్రియుండంచు నమ్మి
భర్త యప్పులమున్గువాఁ డని తలఁపక హాళిఁగూర్చెడు ప్రియుం డంచు నమ్మి
కొలుచు నాజంబునాథేశు కొమ్మ జంబు, కేశ్వరమువీథిని నఖిలాండేశ్వరమ్మఁ
గాంచి యోతల్లి యప్పులముంచుమనగని, యింటనెట్లుంటివనసోగు మేగుమనిరి.

---

* రామనాథేశుఁడు = రామనాథస్వామి. వర్ధనము = పర్వతవర్ధనమ్మ.

సీ. దివ్యకావేరీనదీతరంగానిలశీతలంబునఁ జిచ్చుచెట్ట లేక
ప్రాలేయగిర్యోషధీలతామణివలయములచే సర్వభయమ్ము లేక
ఘనతరసింహవాహనసముద్ధతిఁ జేసి కరిచర్మవసనవిధ్వరము లేక
నిర్మలామృతపాననిరతరక్షణమున నాతతదుర్విషభీతి లేక
యీశు సేవించు మాతృభూతేశుకూర్మి,పత్నిని సుగంధికుంతలాంబఁ గనితల్లి!
మగనిఁ జేసితి మంత్రసానిగ నను నెటు,పంతొ యని పోతిఁ దిరిచినాపల్లివీథి.

చ. మొగమున మంగళాంకము సముజ్జ్వలసౌష్ఠవమీాన వెల్గు భ
ద్రగుఁ డయిరొప్పు దేవనటరాజవధూమణి దేవతామణిం
దగు శివకామసుందరిఁ జిదంబరవీథిని గాంచి నేఁడు నీ
మగఁ డిట నాడువాఁడయిన మాతరొ ! నీవును నాఁడుదానవే
యగుదువుగాదె యంచుఁ బరిహాసముఁ జేసిన నవ్వి పొమ్మనెన్.

సీ. క్షితిని బురాణదంపతు లన్న పేరున్న నార్యులైయుండె నేయతివ సతము
అర్థహీనగృహిణి వైయున్నను నపర్ణ యనియొన్నఁబడియె నేవనిత సతము
మందాకినికిఁ దాను ముందరిదైయున్న గౌరి నాఁజాలు నేగరిత సతము
చండీసమాఖ్యఁ బ్రచండురాలయ్యు శాంకరినా నెసంగు నేకలికి సతము
నట్టిదైన యపీతకుచాంబ నంబ,నల్ల*యరుణయ్యసతి నరుణాచలంపు
వీథిఁ గని తల్లి! పాలీవు బిడ్డలకును,మగనిపాలఁ దక్కుదురే నిసుఁగులన నగె.

సీ. చక్కెరమీాఁగడల్ మెక్కుట మసృణమై యొప్పుపల్కుప్వపై నూహగలిగి
కమలానివాసయోగ్యం బయి వెడఁదయై యలరువక్షంబుపై నాసగలిగి
బంధురోలూఖలబద్ధప్రసిద్ధమా నవలగ్నమున మహోత్సవము గలిగి
వల్లవీజనకరపల్లవసేవ్యమై వెలయుపాదములపై వేడ్క గలిగి
కూర్మిమన్నారుగుడివీథి† గోపబాలుఁ, దగవరించిన చెంగమ్మతల్లిఁ గాంచి,
అమ్మ! మీాక సకవనమ్మునందుఁ గనవు,పసిఁడిగాఁబోలు మేయు నేపశువులంటి

---

*అరుణయ్య = అరుణాచలేశ్వరుఁడు.

†గోపబాలుఁడు = రాజగోపాలస్వామి.

గ్రంథస్వీకారము

1. ౧. ఒథెల్లో:—వెనీసునగరపుమూరు ; ౨. హ్యాంలెట్ – డెన్మార్కు కుమారరాజు. ఈ గ్రంథములు పాశ్చాత్యనాటకచక్రవర్తి యగుషేక్సుపియరుయొక్క విషాదాంతనాటకములలో నగ్రగణ్యము లగుహ్యాంలెట్, ఒథెల్లో యనువాని కాంధ్రభాషాంతరీకరణములు. ఇందలిశైలి నూతనకల్పనలతో నింపుగను వింతగను నున్నది. గ్రంథకర్తకుఁ గలభావోద్రేకముచే నొక్కొక్కచో నపూర్వపదప్రయోగ మొనర్పఁబడినది. వలయువారు గ్రంథకర్తయుఁ గాకినాడలో జాయింటుసబురిజిస్ట్రారునగు మహారాజశ్రీ గోగులపాటి వీరేశలింగముపంతులు బి. ఏ. గారికి వ్రాయవలయును.

2. సరోజిని లేక కన్నీరుకత:—ఈగ్రంథము పార్వతీపురవాస్తవ్యులగు మహారాజశ్రీ అనంతపంతుల వెంకటేశ్వర్లుపంతులు బి.యే., బి.యల్. గారిచే రచియింపఁబడినది. పద్యకావ్యము. శైలి నాతికఠినమై యుచితపాకమున నలారారుచున్నది. పాశ్చాత్యకథానిర్మాణచాతురి ననుసరించి కథ కూర్పఁబడియున్నది. శైలికై రెండుపద్యములు—

ఉ. అంబుజమిత్త్రుఁ డీడెఁ జరమాద్రిని ; జీకటిరాకఁ దెల్పు న
ట్లంబుదపాళి నింగి నడయాడె ; సుగంధమరుత్కిశోరముల్
సంబర మొప్ప నాడె ; ద్విజసంతతి బంతులుదీర్చి వేడ్కనై
యంబర మంటి పాడెఁ ; బశులార్చుచు దూడలఁగూడె బాలిడన్.

సీ. ప్రాణమిత్త్రునిపై పొలయల్కనూని
సుఖకరాశ్లేషదూరయౌ సుదతివోలెఁ
దూర్పుదిక్కున రవి తోఁపఁ దొలఁగి యపర
దిశకు నటువో నిపుడుఁ దూర్పు దిరిగెఁ జాయ.

గ్రంథమున నచ్చటచట, కండ్లకు, తనెత్తుపసిండి మొదలగు లక్షణావిరుద్ధప్రయోగములు గలవు. వెల రు 1-0-0 పార్వతీపురమున గ్రంథకర్తగారియొద్ద దొరుకును. దీనిని ఇంటరుమీడియేటు పరీక్షకు నియమించిరి.

3. ప్రతాపసింహ :—గ్రంథకర్త మ॥ కోటమర్తి చినరఘుపతిరావుగారు, కాకినాడ. షేక్స్పియరుచే రచియింపఁబడిన హ్యాంలెట్ నాటకము ననుసరించి రచింపఁబడిన విషాదాంతనాటకము. హ్యాంలెట్ నాటకమునందలి

పాత్రముల నామములు తెనుఁగుభాష కనుకూలముగ మార్చఁబడినవి. కథా భాగమునందునుఁ గొలఁదిమార్పులు గానవచ్చుచున్నవి. వెల రు 1-4-0. గ్రంథకర్తగారియొద్ద దొరకును.

4. స్త్రీపురుషరహస్యములు:— (Some problems of Sex) ఈ గ్రంథము విశాఖపట్టణమున రోగవ్యాప్తిఖండనసంఘమువారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. ఎల్లిసు, మేరీస్టోప్సు, కార్పెంటరు మొదలగుపాశ్చాత్యుల గ్రంథములననుసరించి గర్భనివారణసూత్రములు, వానిధర్మాధర్మవిచారణయు నొనరింపఁబడినవి. వెల 8 అణాలు.

5. మణిభూషణము :—(రెండుభాగములు) ఇందలిపద్యములు మహారాజశ్రీ చేకుమళ్ల రాజగోపాలరావు బి. ఏ. గారిచేఁ బోతనామాత్యుని భాగవతమునుండి సంగ్రహింపఁబడినవి. గజేంద్రమోక్షణము, రుక్మిణీకల్యాణము, ప్రహ్లాదచరిత్రము, వామనచరిత్రము కుచేలోపాఖ్యానము మొదలగునవిగలవు.

6. పిల్లలపద్యములు :—పిల్లలచేఁ దఱచుగ నాటలాడుకొనునపుడు పాడఁబడు 'కాళ్లాగజ్జ' 'చందమామరావే' మొదలగుపాటలీచిన్నిపొత్తమున సమకూర్పబడినవి.
వెల 2 అణాలు. చేకుమళ్ల రాజగోపాలరావుగారు సంగ్రహించి ప్రచురించిరి.

7. చారుచర్య :—మహాకవి క్షేమేంద్రునిచే విరచింపఁబడిన గ్రంథమున కాంధ్రతాత్పర్యముగఁ బ్రకటింపఁబడినది. మూలమునఁ గలపురాణేతిహాసకథాభాగములు సూక్ష్మముగ సూచింపఁబడినవి. వెల 3 అణాలు. వలయుచో కాకినాడపురవాసులు మ. శ్రీ. గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్రరావుగారికి వ్రాయవలయును.

8. దృష్టాంతశతకము :—ఇది కుసుమదేవవిరచితము. మ॥ గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్రరావుగారి యాంధ్రతాత్పర్యము గలదు. వెల 3 అణాలు.

9. ఉపదేశశతకము :—'పండితుల వేడుక నిమిత్తమును' మూఢమతులకు మహోపకారార్థముగను' గుమానికవి రచించిన యుపదేశశతకము. దీనిలో గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్రరావుగారు రచించిన యాంధ్రతాత్పర్యమును గలదు వెల 2 అణాలు.

10. భట్టివిక్రమార్కుని కథలు :—(రెండుభాగములు) ఇందు జక్కనవిక్రమార్కచరిత్రము, ద్వాత్రింశత్సాలభంజికల కథలు, బేతాళపంచవింశ

తి, కథాసరిత్సాగరము మొదలగుగ్రంథములనుండి గైకొనఁబడి విక్రమార్కునిచరితము జననమాదిగ శాలివాహనునిచే జంపఁబడుటవఱకు వర్ణింపఁబడినది. గ్రంథకర్త మద్దూరి శ్రీరామమూర్తిగారు, కాకినాడ వెల రు 1-8-0.

11. సాముద్రికశాస్త్రము :—పండితారాధ్య శరభయకవిప్రణీతం బయినసాముద్రికభూషణమునందు, ప్రథమాశ్వాసమును నందుకు మద్దూరిశ్రీరామమూర్తిగారి యాంధ్రతాత్పర్యమును గలవు. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము నందలి తాళపత్రప్రతులననుసరించి ముద్రింపఁబడినది. మిగిలినగ్రంథభాగము కానవచ్చుటలేదు. వ్యాఘ్రపురాధీశుం డగునాగేశ్వరున కంకితమీయఁబడినది. 123 పద్యములు మాత్రము కలవు. వెల 6 అణాలు, వలయువారు కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండు కో, వారికి రాజమండ్రి వ్రాయవలయును.

12. శివయోగసారము :—గణపతిదేవకృతము, ప్రథమసంపుటము. శైవప్రచారిణీగ్రంథమాల యందలి పదునాల్గవకుసుమము- ఇందు శివయోగసారోత్తరభాగము నందలి ప్రథమాశ్వాసమును విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడిన యాంధ్రతాత్పర్యమును బ్రచురింపఁబడినవి.

వెల చందాదారులకు రు 1-0-0 ఇతరులకు రు 1-4-0, వలయువారు శైవప్రచారిణీకార్యాలయము వరంగల్ అని వ్రాయవలయును.

13. విజయపాలీయము:— (ససేమిరా) కాకినాడవాస్తవ్యులగు మ॥ త్యాడీ వేంకటశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడిన యయిదంకముల నాటకము. ఇందలికథ జక్కనకవిప్రణీత మైనవిక్రమార్కచరితమునుండి గైకొనఁబడినది. వెల రు 1-0-0 గ్రంథకర్తగారికి వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

14. సర్వలక్షణసారసంగ్రహము :—చిత్తూరు గవర్నమెంటు జిల్లా స్కూలునం దాంధ్రపండితులగు కి. శే. శ్రీముషలూరు కుప్పనయ్యంగారిచే రచియింపఁబడిన వ్యాకరణము. గ్రంథకర్తగారి జీవితమును సంగ్రహముగఁ దెల్పుచు వారిశిష్యులగు శ్రీయుత కట్టమంచిరామలింగారెడ్డిగారు పీఠికనువ్రాసియున్నారు. కేవలవ్యాకరణభాగములే గాక కావ్యాలంకారలక్షణములు కూడ నరసభూపాలీయము ననుసరించి యిందుఁ జేర్పఁబడియున్నవి. గ్రంథమంతయు వివరణములేక సూత్రప్రాయముగ నుండుటచే బాలురకుఁ గఠినముగా నుండును నని

తోఁచుచున్నది. అచ్చటచట 'పోతివా' 'చేరితే' యిత్యాది గ్రామ్యపదప్ర యోగ మొనర్పఁబడినది.

వెల 4 అణాలు. వలయువారు వేంకటరామ్ అండుకో, యేలూరు అని వ్రాయవలయును.

15. గోవర్ధనోద్ధారణము :—ఇయ్యది ఉయ్యూరు జమీందారులగు శ్రీ రాజా వేంకటాద్రియప్పారాయవిరచిత మగు మూఁడంకముల నాటకము. గ్రంథకర్త పూర్వరంగమునఁ జెప్పినటులు—

చెలువంపు వెలయాలి చెలిమియుఁబోలె,
క్షణభంగురం బీవసంతశోభనము
కలకాలమొకరీతి నిలువంగఁబోదు
సత్యంబు చెప్పెద సర్వరక్షకుని
సత్కీర్తనంబె శాశ్వతసుఖావహము.

అను నూహయే శ్రీకృష్ణలీలల రూపకముగ రచించుటకుఁ గారణామై నది. శైలి మృదుమధురమై సలక్షణమై యున్నది.

వలయువారు గ్రంథకర్తగారికి వ్రాయవలయును.

పత్త్రికాస్వీకారము.

అభ్యుదయ- ఇది రాజమహేంద్రవరమున మ॥ జొన్నలగడ్డ వేంకటరామకృష్ణయ్యగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడు మాసపత్త్రిక. ఇందు 'గూనుమారినకొత్తరికం' 'మాంచాల' 'ప్రేమ' యను కథలు గలవు. వ్యాసములలోఁ గొన్ని గ్రామ్యభాషలోను గొన్ని గ్రాంథికభాషలోను విలసిల్లుచున్నవి.

సంవత్సరమునకుఁ జందా రు 2-0-0, వలయువారు మేనేజరు, అభ్యుదయ, రాజమహేంద్రవరము, అని వ్రాయవలయును.